

--: થોથા ધોરણ માટે :--
 “મુંબઈ ઈલાકાની ભૂગોળ”ની

પ્રશ્નોત્તરમાળા

થોથા ધોરણનો
 મુખ્યગણિત શિક્ષક
 ચાર આના.

સર્વ સ્વાધીન

કિંમત ૦-૪-૬

પાઠ્ય પુસ્તક

ડિસેમ્બર ૧:૨૫

મુંબઈ

ઈન્ડિયાની સા.

--: ભૂગોળની:--

પ્રશ્નોત્તરમાળા

ચાર આના.

છગનલાલ મોતીરામ શાહ.

“મુખ્યગણિત શિક્ષક” તરીકેના કર્તા.

થાહપોર-મુરત

થોથા ધોરણનો / ડિક્ટેશન શિક્ષક ચાર આના.

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

[ગુજરાતી કૉપીરાયિટ વિભાગ]

અનુક્રમાંક ૧૨૭૧૫ વર્ગીક

પુસ્તકનું નામ પ્રાચીન ગુજરાતી સાહિત્ય

વિષય મ ૩૫૬ : ૮૪૩ : ૨ : ૨૩૩ સ ૫

—:અધાપિ બહાર ન પડેલી એવી:—
મુખ્ય ધલાકાની (ચોથા ધોરણની) ભૂગોળની

❖ પ્રશ્નોત્તરમાળા ❖

રચનાર—છગનલાલ મોતીરામ શાહ.
“મુખ્યગણિત શિક્ષક” “ભૂગોળ શિક્ષક” “પ્રશ્નોત્તરમાળા”
વગેરેના કર્તા.

રચનારનું ઠેકાણું—શાહપોર—સુરત.

પ્રસિદ્ધ કર્તા—છગનલાલ મોતીરામ શાહ.
પ્રસિદ્ધ કરવાનું ઠેકાણું—શાહપોર—સુરત.

આ પુસ્તક સને ૧૯૬૭ના ૨૫ મા એક્ટ મુજબ રજીસ્ટર કરાવ્યું છે.

મુદ્રક:— ભદ્રશંકર મંછારામ ભટ્ટ.

મુદ્રણાલય:— ‘કલામય’ પ્રિ. વર્કસ, ખાંડ બજાર—સુરત.

આવૃત્તિ પાંચમી

કર્તાએ સર્વ હક સ્વધીન રાખ્યા છે.

સ વન ૧૯૮૨]

[સને ૧૯૨૬

કિંમત રૂા. ૮-૪-૬ (પોસ્ટેજ ભુદું.)

ગુજરાત વિદ્યાપાઠ
અમદાવાદ

ગુજરાતી કૌપીરાઈટ-સંગ્રહ ૨૭૧૨

સુખદ ઇલાકાની ભૂગોળની પ્રશ્નોત્તરમાળા માટે

અભિપ્રાય

રા. રા. છગનલાલ મોતીરામ શાહ. શાહપોર-સુરત.

સલામ દીગર-“આપની બનાવેલી ચોથા ધોરણની ભૂગોળની “પ્રશ્નોત્તરમાળા” મેં પહેલેથી છેવટ સુધી વાંચી. અહીંની સ્કૂલમાં ધોરણ ચોથામાં ભૂગોળની પરીક્ષા હંમેશાં લખાણથી થાય છે, માટે અહીંના શિક્ષકોને ભૂગોળના પુસ્તક ઉપરથી પ્રશ્નોત્તર લખવા પડતા તે મહેનત આપના પુસ્તકથી ઘણી ઓછી થઈ છે, પ્રશ્નો પણ આપે નવા ધોરણમાં મંજૂર થયા પ્રમાણે ભૂગોળમાંથી ચુંટી ઉત્તમ પ્રકારે ગોઠવ્યા છે, જેથી વિદ્યાર્થીઓને એકવાર વાંચી જવાથી સહજ યાદ રહી જાય છે, તે મારા જાતિ અનુભવથી જાણવામાં આવ્યું છે. આવા પ્રશ્નોત્તરમાં બાળકને પણ રસ પડે છે, અને શિક્ષકની મહેનત વૃથા જતી નથી. આયું ઉત્તમ પુસ્તક બહાર પાડવા માટે આપને ધન્યવાદ આપું છું, અને આપના પ્રયાસને સારું ઉત્તેજન મળે એમ હિંમતું છું.” એજ.

લી.

તા. ૯-૧૨-૧૯૧૯

માંગરોળ (કાઠિઆવાડ)

સગવાન દેવજી પંડ્યા
તાલુકા સ્કૂલ માસ્તર.

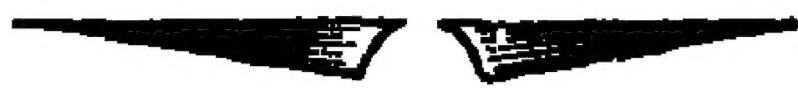

સુખર્ષ ઇલાકાની ભૂગોળની પ્રશ્નોત્તરમાળામાં શું શું છે?

ઇલાકો; સ્વરૂપ; ઇલાકાનું નામ પડવાનું કારણ; સીમા; વિસ્તાર; કુદરતી ભાગો તથા તે પડવાનાં કારણ; રાજકીય ભાગો; કુદરતી રચના; પર્વતો; ઘાટ; હવાખાવાનાં ઠેકાણાં; નદીઓ; નદીઓનાં મૂળ; મુખ; તથા તે પર આવેલાં ગામો; પવિત્ર નદીઓ; નદીઓનાં સંગમ; જુદી જુદી દિશામાં વહેનારી નદીઓનાં નામ; વૈધ; રણ; અખાત; બંદરો, આખોહવા; વરસાદ, તાપ, તાઢ ક્યાં ક્યાં વધારે ઓછાં પડે છે તે તથા તેનાં કારણ; ભૂતળ રચના ને હવા તેની લોહાપર તથા પાકપર થતી અસર; ઉત્તર વિભાગ ને મધ્ય વિભાગનો મુકાબલો; ઉત્તર વિભાગ ને દક્ષિણ વિભાગનો મુકાબલો; થાણા તથા કાસાખા જિલ્લાનો મુકાબલો; જંગલો તથા તેમાં થતી પેદાશ, જનાવરો; વસ્તી તથા જનો; ધર્મો; ભાષા; મુખ્ય ધંધા, તથા હુન્નરો; ખનીજ પેદાશ તથા તે નીકળવાનાં સ્થળો; ખેતીની પેદાશ તથા તે થવાનાં સ્થળ, કપાસ, તમાકુ, મકાઈ, ઘઉં, ડાંગર, તેલીમીયાં વગેરે ક્યાં થાય છે તે; નહેરો; હુન્નર માટે વખણાએલાં સ્થળો; રેલ્વે તથા તેના પરના મુખ્ય સ્ટેશનો; પાકી સડકના રસ્તા; નિકાસ; આયાત; ખેટો; દ્વીપકલ્પ; ભૂશિર; સરોવર; જાત્રાનાં ઠેકાણાં; કિના પાણીનાં કુંડ; દીવાદાંડી; લશ્કરની જાવણી;

ઐતિહાસિક રથળો; ખાસ જોવા લાયક જગાઓ, રૂનાં વેપારનાં
મથકો; રજપુત રાજ્યો, મુસલમાની રાજ્ય, પોર્ટુગીઝનાં રાજ્ય,
ભીલ અને કાળી રાજ્યો ક્યાં ક્યાં છે તે; ઇલાકાનો રાજવહીવટ;
દેશી રાજ્યોનો રાજવહીવટ; પોલિટિકલ એજન્ટનાં કામે ઉત્તર;
વિભાગ, કચ્છપ્રાંત, સિંધ વિભાગ, મુંબઈએટ, મધ્ય વિભાગ તથા
દક્ષિણ વિભાગની સંપૂર્ણ ભૂગોળની પ્રશ્નોત્તરમાળા; પરીક્ષામાં
આવેલા પ્રશ્નો. કિંમત સાડાચાર આના.

મહેરખાન કાઠિઆવાડના એજન્ટ ટુ ધ ગવર્નર સાહેબ બહાદુરે
નં. B. A. P. ૬૫ તા. ૧૪-૧૨-૧૯૧૯ થી,

મુંબઈ ઇલાકાની ભૂગોળની

પ્રશ્નોત્તરમાળા સાડાચાર આના.

કાઠિઆવાડ એજન્સિની તમામ પ્રાયમરી સ્કૂલોમાં
ઇનામ અને લાયબ્રેરી તરીકે મંજૂર કરી છે.

—:o:—

ચોથો ચોપડીનો “ ડિક્ટેશન શિક્ષક ” ચાર આના.
ચોથા ધોરણનો “ મુખ્યગણિત શિક્ષક ” ચાર આના.

રૂર્તા:- દગ્ગલ લાલ મેતીરામ શ હ. શાહપોર-સુરત.

૧૨૭૧૫

જગનલાલ માતીરામ શાહ કૃત.

મુંબઈ ઇલાકાની ભૂગોળની

ચોથા ધોરણની ભૂગોળની પ્રતોત્તર માળા

સ. ૧] ઇલાકા એટલે શું ?

જ. ૧] ધણા પ્રાંતે મળીને થએલો ગવર્નરના તાબાનો મુકામ.

સ. ૨] આ મુંબઈ ઇલાકા ક્યાં આવ્યો ? તે એનો આકાર કેવો છે ?

જ. ૨] આ હિંદુસ્તાનના પશ્ચિમ કિનારા પર અરબી સમુદ્રને કાંઠે.

તે લાંબો, સાંકડો પડી જોવા છે.

સ. ૩] મુંબઈ ઇલાકા નામ શા પરથી પડ્યું ?

જ. ૩] રાજધાનીનું શહેર મુંબઈ છે, તે પરથી મુંબઈ ઇલાકા નામ પડ્યું.

સ. ૪] મુંબઈ ઇલાકાની સીમા લખો.

જ. ૪] ઉત્તરે-મધ્યિસ્તાન ને પંજાબ; પૂર્વે-રજપુતસ્તાન ને મધ્યહિંદ એજન્સિનાં દેશીરાજ્યો, મધ્યપ્રાંતો અને નિઝામનું રાજ્ય; દક્ષિણે-મદ્રાસ ઇલાકા ને મલેસુર; પશ્ચિમે-અરબી સમુદ્રને હાથ પર્વત.

સ. ૫] મુંબઈ ઇલાકાનો વિસ્તાર કેટલો છે ?

જ. ૫] ક્ષેત્રફળ ૧૬૧૮૩૨ ચોરસ માઇલ છે. લંબાઈ એક હજાર માઇલ અને સરાસરી પહોળાઈ ૧૬૦ માઇલ છે.

સ. ૬] ખાલસા મુલકનું, દેશી રાજ્યોનું અને ગાયકવાડના રાજ્ય ક્ષેત્રફળ કહો.

જ. ૬] અંગ્રેજ સરકારના મુલકનું ૧૨૨૯૮૪ ચોરસ માઈલ, દે. રાજ્યોનું ૬૫૭૬૧ ચોરસ માઈલ અને ગાયકવાડી રાજ્ય ૯૦૮૧૭ ચોરસ માઈલ.

સ. ૭] કુદરતી વિભાગો શા ઉપરથી પાડી શકાય ?

જ. ૭] (૧) ભાષા પરથી. (૨) લોકાના રિવાજ પરથી. (૩) દેશ-રચના પરથી.

સ. ૮] મુંબઈ ઇલાકાના કુદરતી ભાગ કેટલા છે અને તે કયા કયા

જ. ૮] પાંચ (૧) ગુજરાત. (૨) કચ્છ. (૩) સિંધ. (૪) મહારાષ્ટ્ર (૫) કાનડા-

સ. ૯] ઇલાકાના રાજકીય વિભાગ, તેના અધિકારી, અને રાજધાની લખો

જ. ૯] ભાગનું નામ	અધિકારી	રાજધાની
(૧) ઉત્તર વિભાગ	કમિશનર	અમદાવાદ
(૨) મધ્ય વિભાગ	કમિશનર	પુના
(૩) દક્ષિણ વિભાગ	કમિશનર	બેલગામ
(૪) સિંધ વિભાગ	કમિશનર	કરાંચી
(૫) મુંબઈ બેટ	કમિશનર	મુંબઈ

સ. ૧૦] મુંબઈ ઇલાકાના ઉપરી અધિકારી કોણ છે અને તેમ નામ શું છે ? આખા વર્ષમાં તેઓ ક્યાં ક્યાં મુકામ રાખે છે

જ. ૧૦] ગવર્નર સાહેબ,

સર લેસલી પીલ્કર

શિયાળામાં મુંબઈ. ઉનાળામાં મહાનગર, ચોમાસામાં પુના.

સ. ૧૧] ઇલાકાની કુરતી રચના વભાગવાર કહેા.

જ. ૧૧] ઉત્તર વિભાગ —ચગાને સપાટ પ્રદેશ છે, અને એના પૂર્વ ભાગમાં કુંગરો છે. મધ્ય વિભાગ-ઉચ્ચ પ્રદેશ છે, અને એમાં પુષ્કળ કાળી જમીન તથા ધણા કુંગરો છે. દક્ષિણ વિભાગ-કૃષ્ણા નદીની દક્ષિણે નીચો પ્રદેશ છે, અને પાશ્વમ તરફના કોઝાયા અને રત્નાગિરિ જિલ્લા દરીઆ કાંઠાપર અરબી સમુદ્ર ને સહ્યાદ્રિની વચ્ચે આવેલા છે. સિંધ વિભાગ-રણનેા પ્રદેશ છે, અને તેમાં રેતીના કુંગરો છે. એનેા પશ્ચિમ ભાગ ઉંચો છે.

સ. ૧૨] ઇલાકાના પર્વતો પ્રાંતવાર ગણાવો.

જ. ૧૨] સિંધ-પા ને હાલા. કચ્છ-ઉત્તરવાર, મધ્યધાર ને ચાડવા. ગુજરાત-પૂર્વમાં રાજપીપળા, પાવાગઢ અને આરાસુર, ઇલાનમાં આબુ ને શિરોહીના કુંગર, કાઠિઆવાડના મધ્ય ભાગમાં ચોટીલા, શેત્રુંજો, ગીર, ગીરનાર ને બર્ડો. મહારાષ્ટ્ર [દકખણમાં] સહ્યાદ્રિ, સાતપુડા, ચાંદવડ સાતમાળા અથવા અજિન્ટા. કોંકણમાં-સહ્યાદ્રિ. કાનડા-(દક્ષિણ મહારાષ્ટ્ર અને ઉત્તર કાનડામાં) સહ્યાદ્રિ.

સ. ૧૩] મધ્ય વિભાગમાં જવા માટે સહ્યાદ્રિમાં કયા કયા ધાટ છે ?

જ. ૧૩] (૧) બોરધાટ એ પુના તરફ જવાનેા. (૨) થગધાટ એ નાસિક તરફ જવાનેા.

સ. ૧૪] કોંકણના જિલ્લા ગણાવો.

૮] બાગવર્ગનો “મુખ્યગણિત શિક્ષક” દોઢ આનો.

જ. ૧૪] ઉત્તર વિભાગમાંનો થાણા જીલ્લો, દક્ષિણ વિભાગમાંના કોલાબા ને રત્નાગિરિ જિલ્લા.

સ. ૧૫] ઇલાકાના વિભાગવાર હવે ખાવાનાં સ્થળ ગણાવેા.

જ. ૧૫] ઉત્તર વિભાગ—આબુ, કુમસ, હજીરો ને તીમલ, કાઠિયાવાડમાં બાલાચડી, ગોપનાથ ને વેરાવળ. મધ્ય વિભાગ—દેવલાલી, લોણાવાલા, (લાનોલી), મહાબલેશ્વર, પંચગની ને ખંડાળા. દક્ષિણ વિભાગ—કોલાબા જિલ્લામાં માથેરાન.

સ. ૧૬] પ્રાંતવાર ઇલાકાની નદીઓ લખેા.

જ. ૧૬] ગુજરાતમાં—નર્મદા, તાપી, મહી, સાતરમતી, બનાસ, સરસ્વતી, બાદર, વિશ્વામિત્રી, વાતક, અને કાઠિયાવાડમાં—બાદર ને શેત્રુંજી, કચ્છમાં—નાગમતી, રૂકમાવતી, ને ખારી. સિંધમાં—સિંધુ. મધ્યવિભાગમાં—મહારાષ્ટ્રમાં તાપી, ગોદાવરી, કૃષ્ણા, ભીમા, સીના, નીરા, મુળામુઠા, ગીરણા, પાંજરા, વારણા; કેાકણમાં—અંબા, ને સાવિત્રી. દક્ષિણ વિભાગમાં—દક્ષિણ મહારાષ્ટ્રમાં ભીમા, કૃષ્ણા, દ્રોણ, ઘટપ્રભા, પંચગા, તુંગભદ્રા, વર્ધા ને વારણા; કાનડામાં—શીરાવતી.

સ. ૧૭] ઇલાકાની મુખ્ય મુખ્ય નદીઓ ગણાવેા.

જ. ૧૭] સિંધુ, નર્મદા, તાપી, ગોદાવરી, કૃષ્ણા, સાતરમતી, મહી.

સ. ૧૮] એ સિવાય બીજી નાની નદીઓ ગણાવેા.

જ. ૧૮] બનાસ, સરસ્વતી, બાદર, મચ્છુ, શેત્રુંજી, ભીમા, નીરા, સીના, મુળામુઠા, પાંજરા.

સ. ૧૯] ઉપરની બધી નદીઓ ક્યાંથી નીકળે છે, કોને મળે છે અને તેના પર મુખ્ય ગામો ક્યાં છે તે લખેા.

પહેલા ધોરણ માટે પહેલીના અર્થ અઠી આના. [૬

જ. ૧૯] નદીનું નામ	મૂળ	મુખ	નદી ઉપરનાં ગામે.
સિંધુ	હિમાલયપર્વત	અરબી સમુદ્ર	સકર, યકર, રોહરી, હેદ્રાબાદ, મિયાની કોટી, ઠકા, શાહખંડર, કરાંચી.
નર્મદા	અમરકંટકનો ડુંગર	ખંભાતનો અખાત	કરનાળી, ચાંદોદ શિનોર, શુક્લતીર્થ ભાડભુત, તવરા, ભરૂચ.
તાપી	સાતપુડ	અરબી સમુદ્ર	ભુસાવળ માંડવી બહુધાન, સુરત, રાંદેર.
ગોદાવરી	સહ્યાદ્રિ	ખંભાળી ઉપસાગર	નાશિક, ત્ર્યંબક,
કૃષ્ણા	સહ્યાદ્રિ	ખંભાળી ઉપસાગર	સાંગલી, મીરજ કુરંદવાડ, જમખંડી.
સાતરમતી	અરવલી	ખંભાતનો અખાત	સાદરા, પેથાપુર, અમદાવાદ
મહી	માળરાનો ડુંગર	ખંભાતનો અખાત	પાલી, લુણાવાડા, ખંભાત.
બનાસ, =સરસ્વતી	ચિરોહીના, ચિરોહીના ડુંગર	કચ્છનું રણ કચ્છનું રણ	ડીસા, રાધનપુર, દાંતા, સિદ્ધપુર, પાટણ.

૧૦] પહેલી ચોપડીનો “ડિક્ટેશન શિક્ષક” અઢી આના.

ભાદર	મદાવનના	અરબી સમુદ્ર	જસદણ, જેતપુર,
મચ્છુ	કુંમર		ધોરાજી, નવીખંડર,
	ચોટીલાના	કચ્છનું રણ	વાંકાનેર, મોરબી-
શેત્રુંજી	કુંમર		માળીઆ.
	ગીર પર્વત	ખંભાતનો અખાત	ખારી, પાલિતાણા,
ભીમા	સહ્યાદ્રિ પર્વત	કૃષ્ણા	તળાબ.
			પંઢરપુર.
તુંગભદ્રા	સહ્યાદ્રિ પર્વત	કૃષ્ણા	હરીહર, શીરહટ્ટી.
નીરા	સહ્યાદ્રિ પર્વત	ભીમા	ભોર, ફક્કડણ.
સીના	સહ્યાદ્રિ પર્વત	ભીમા	અહમદનગર.
મુળામુઠા	સહ્યાદ્રિ પર્વત	ભીમા	પુના.
પાંજરા	સહ્યાદ્રિ પર્વત	તાપી	ધુળીઆ.

સ. ૨૦] ધલાકામાંની પવિત્ર નદીઓ ગણાવો.

જ. ૨૦] સરસ્વતી, નર્મદા, તાપી, ગોદાવરી.

સ. ૨૧] સહ્યાદ્રિ (પશ્ચિમ ધાટ)માંથી કઈ કઈ નદીઓ નીકળે છે ?

જ. ૨૧] ગોદાવરી, કૃષ્ણા, ભીમા, તુંગભદ્રા, નીરા, સીના, મુળામુઠા, પાંજરા, ગીરણા, વારણા, ડ્રોણ, ઘટપ્રજા, મત્રપ્રજા, પંચમંગલ શિરાવતી.

સ. ૨૨] કચ્છના રણને કઈ કઈ નદી મળે છે ?

જ. ૨૨] બનાસ, સરસ્વતી, મચ્છુ, આજી, ખારી.

સ. ૨૩] અરબી સમુદ્રને, ખંભાતના અખાતને, બંગાળી ઉપસાગરને કઈ કઈ નદી મળે છે ?

૧૨૫૧૫

વહેલા ધોરણનો “મુખગણિત શિક્ષક” પોણા બેઆના. [૧૧]

- જ. ૨૩] અરબી સમુદ્રને—સિંધુ, ભાદર, તાપી, શિરાવતી.
 ખંભાતના અખાતને— સાબરમતી, મહી, ઢાદર, નર્મદા, શેત્રુંજી.
 બંગાળી હિપસાગરને—ગોદાવરી, કૃષ્ણા.
 સ. ૨૪] કૃષ્ણા, તાપી, ભીમા, અને તુંગભદ્રાને કઈ કઈ નદી મળે છે ?
 જ. ૨૪] કૃષ્ણાને—ભીમા, પંચગંગા, વારણા, તુંગભદ્રા.
 તાપીને—પૂણા, પાંજરા, ગીરણા.
 ભીમાને—સીના, નીરા, મુળામુઠા-
 તુંગભદ્રા—ઘટપ્રભા, મલપ્રભા.
 સ. ૨૫] ઉત્તરમાંથી દક્ષિણમાં જનારી નદીનાં નામ લખો.
 જ. ૨૫] સિંધુ, સાબરમતી, મહી, નાગમતી, રૂકમાવતી.
 સ. ૨૬] દક્ષિણમાંથી ઉત્તરમાં વહેનારી નદી ગણાવો,
 જ. ૨૬] મચ્છુ, આજી, ખારી, પાંજરા, ગીરણા.
 સ. ૨૭] પૂર્વમાંથી પશ્ચિમમાં કઈ કઈ નદી વહે છે ?
 જ. ૨૭] નર્મદા, તાપી, ભાદર, શિરાવતી.
 સ. ૨૮] પશ્ચિમમાંથી પૂર્વમાં કઈ કઈ નદી જાય છે ?
 જ. ૨૮] શેત્રુંજી, ગોદાવરી, કૃષ્ણા, ભીમા, તુંગભદ્રા, ડ્રોણ, સીના,
 નીરા, મુળામુઠા. ઘટપ્રભા, મલપ્રભા.
 સ. ૨૯] ઇલાકામાં આવેલા ધોધ ગણાવો.
 જ. ૨૯] (૧) નર્મદા નદીનો સુરપાણનો. (૨) શિરાવતી નદીનો ગેર-
 સપ્પાનો. (૩) ગોકાક પાસે ઘટપ્રભા નદીનો.
 સ. ૩૦] નદીના વહેણ પરથી શું સમજાય ? જ. ઉંચાણ, નિચાણ.
 સ. ૩૧] ઓ, ઇલાકામાં રણ કયાં કયાં છે ? જ. રણ એટલે શું ?

૧૨] બીજા ધોરણ માટે બીજીના અર્થ ચાર આના

જ. ૩૧] અ. (૧) કચ્છની ઉત્તરે તથા પૂર્વે. (૨) સિંધમાં થરપારકરનું.

બં જાડપાન કે પાણી ન મળે એવું રેતીનું મેદાન.

સ. ૩૨] અખાત એટલે શું? મુંબઈ ઇલાકાના અખાત ગણાવેા.

જ. ૩૨] સમુદ્રનો ફાંટો લાંબો વધીને જમીનમાં ગએલો હોય તે.

(૧) કચ્છનો અખાત (૨) ખંભાતનો અખાત.

સ. ૩૩] ઇલાકામાં આવેલાં બંદરો અનુક્રમે ગણાવેા.

જ. ૩૩] કરાંચી, લખપત, જામો, માંડવી, મુદ્રા, તુણા, નવાનગર દ્વારકા, પોરબંદર, નવીબંદર. માંગરોળ, વેરાવળ, દીવ જાફરાબાદ. ઘોઘા, ભાવનગર, ઘોળેરા, ખંભાત, ટંકા-રીઆ, ભરૂચ, સુરત, વલસાડ, દમણ, ડહાણું, માહીમ, વસઇ, મુંબઈ, અલીબાગ, રત્નાગિરિ, માત્રવેણુ વેંગુર્લા, ગોવા, કારવાડ, કુમટે, હોનાવર, (મુંબઈ, કરાંચી, કારવાડ, માંડવી એ મોટાં બંદર છે.)

સ. ૩૪] ઇલાકાના દરેક ભાગનાં હવાપાણી લખેા.

જ. ૩૪] સિંધ—રણ હોવાથી અને કોઇ પહાડ ન હોવાથી વરસાદ ઘણોજ ઓછો એટલે ૨ થી ૧૦ ઇંચ પડે છે. રેતાળ જમીનને લીધે અને વનસ્પતિ ઝાઝી ન હોવાથી તાપ વધારે પડે છે. આખા ઇલાકામાં જેકોબાબાદમાં સૌથી વધારે તાપ પડે છે. ગુજરાત-સિંધ કરતાં વરસાદ વધારે ને તાપ ઓછો પડે છે, ગુજરાતના ઉત્તર ભાગમાં દરીઓ ન હોવાને લીધે તેમજ રણના જેવી જમીન હોવાથી તાપ વધારે ને વરસાદ ઓછો પડે છે, અને હવા સુકી છે. મધ્ય વિભાગ-પૂર્વ તરફ વરસાદ ઓછો પડે છે એથી

હવાકોરી છે. વરસાદ વધુ પડે છે. આખા ઇલાકામાં મહાબળેશ્વરમાં સૌથી વધુ વરસાદ પડે છે પીપલનેરમાં વરસાદ વધુ પડે છે. દક્ષિણ વિભાગ-કાલાખા ને રત્નાગિરિ દરીઆ કિનારે તથા સલા દ્રિની પાસે આવેલા હોવાથી વરસાદ વધારે પડે છે. કાનડા દરીઆ કિનારે હોવાથી ત્યાં પણ વરસાદ વધારે પડે છે. મુંબઈ ખેટ-દરીઓ પાસે હોવાથી વરસાદ વધારે ને ટાઢ તાપ ઓછાં પડે છે. કચ્છ-ઉત્તર ભાગમાં રણ આવવાથી વરસાદ બીજા કુલ પડતો નથી ને તાપ વધારે પડે છે. મધ્યભાગમાં ડુંગર હોવાને લીધે અને દક્ષિણ ભાગમાં દરીઓ હોવાને લીધે થોડો થોડો વરસાદ પડે છે, અને એના મધ્ય તથા દક્ષિણ ભાગમાં તાપ બહુ પડતો નથી.

સ. ૩૫] વધારે વરસાદ કયાં કયાં પડે ?

જ. ૩૫] (૧) દરીઆ કિનારે (૨) ત્યાં પુષ્કળ જંગલો હોય ત્યાં. (૩) પર્વત આગળ.

સ. ૩૬] રણ હોય ને હવા સુકી હોય ત્યાંના હવા પાણી કેવાં હોય ?

જ. ૩૬] ટાઢ તથા તાપ વધારે અને વરસાદ ઓછો.

સ. ૩૭] મુંબઈ ઇલાકાની ભૂતળ રચના અને હવાની લોકો પર શી અસર થએલી છે ?

જ. ૩૭] ૧ ગુજરાતના દક્ષિણ ભાગમાં તાપ અને ટાઢ માફકસર પડે છે, અને જમીન ફળદ્રુપ છે; તેથી લોકો મધ્ય કદના, ચાલાક અને મોજલા છે. [૨] દરીઆ કાંઠાના લોક સાહસિક ને મહેનતુ છે. [૩] ઉત્તર ગુજરાત, અને સિંધમાં ટાઢ ને તાપ વધારે ને હવા સુકી છે, તેથી લોકો કઠોર ને મજબુત છે.

[૪] પશ્ચિમ ઘાટમાં વરસાદ વધારે પડે છે, ને જમીન ભેજવાળી તથા કાંકરીવાળી છે, તેથી લોકો દીંગણા, ઉઘોંગી ને કસરીઆ છે. [૫] કાઠિઆવાડ પહાડી મુસક છે તેથી ત્યાં લોકો જખરા, ઉઘોંગી ને કસરીઆ છે.

સ. ૩૮] મુંબઈ ખલાકાની ભૂતળ રચના અને હવાની પાક પર શું અસર થએલી છે ?

જ. ૩૮] (૧) જ્યાં જ્યાં વરસાદ વધારે પડે છે, ને જમીન ભેજવાળી છે ત્યાં ત્યાં ડાંગર થાય છે. (૨) કાળી જમીનમાં ઘઉં ને કપાસ થાય છે. (૩) વરસાદ ઓછો પડે છે ત્યાંની હવા સુકીને ગરમ છે તેથી ત્યાં, કેળાં, કેરી, નારંગી, દ્રાક્ષ, દાડમ, અંજીર, શેતુર, તરબુચ વગેરે લીંટો મેવો થાય છે.

સ. ૩૯] ઉત્તર વિભાગને મધ્ય વિભાગનો મુકાબલો કરો.

જ. ૩૯] ઉત્તર વિભાગ.

મધ્ય વિભાગ.

(૧) એક ગણો.

(૨) સપાટ નીચો પ્રદેશ

(૩) પશ્ચિમે અરબી સમુદ્ર

(૪) હવા ભેજવાળી

(૫) કૃષ્ણદ્રુપ

(૬) ગુજરાતી ભાષા

(૭) પૂર્વ તરફ તાપ ઓછો

ને વરસાદ વધારે

પોણા ત્રણ ગણો

દુંગરાળો ઉચ્ચ પ્રદેશ

પશ્ચિમે સહ્યાદ્રિ પર્વત

હવા કારી

ઓછો કૃષ્ણદ્રુપ

મરાઠી ભાષા

પૂર્વ તરફ તાપ વધારે ને વરસાદ

ઓછો

સ. ૪૦] ઉત્તર વિભાગ ને દક્ષિણ વિભાગનો મુકાબલો કરો.

જ. [૪૦] ઉત્તર વિભાગ.

- (૧) એક ગણો
- (૨) સપાટ નીચો પ્રદેશ
- (૩) ઘણી ખરી નદી પૂર્વ-
માંથી પશ્ચિમમાં વહે છે
- (૪) ગુજરાતી ભાષા
- (૫) પૂર્વ ભાગમાં વરસાદ ઘણો
- (૬) હવા ભેજવાળી

દક્ષિણ વિભાગ.

- બમણો
- ઉચ્ચ પ્રદેશ
- ઘણી ખરી નદી પશ્ચિમમાંથી
પૂર્વમાં વહે છે.
- મરાઠી ને કાનડી ભાષા
- પશ્ચિમના જિલ્લામાં વરસાદ ઘણો
- પૂર્વ ભાગની હવા ડારી અને
પશ્ચિમ ભાગની ભેજવાળી

સ. ૪૧] થાણા જિલ્લો ને કાલાવળા જિલ્લાનો મુકાબલો કરો.

જ. ૪૧] (૧) બંને દરીઆ કિનારે આવેલા છે. (૨) બંનેમાં વર-
સાદ બહુ પડે છે. (૩) બંને પહાડી છે. (૪) બંનેના
કિનારા પર ઘણી ખાડીઓ છે. (૫) બંનેમાં મુખ્ય પાક
ડાંગરનો છે. (૬) બંનેમાં કિનારાથી સહ્યાદિ તરફ જઈએ
તેમ વરસાદ વધારે પડે છે.

સ. ૪૨] ઇલાકામાં જંગલો ક્યાં ક્યાં છે તે ક્યાં ક્યાં ઝાડો થાય છે?

જ. ૪૨] સિંધના જંગલમાં બાવળ; ગીરનાર, પંચમહાલ તથા
પૂર્વ તરફના જંગલમાં મહુડા, સીસમ, રાયલુ, સાગ
ને વાંસ; સહ્યાદિના જંગલમાં સાગ, સીસમ, ખેર ને
વાંસ; કાનડાના જંગલમાં સુખડનાં ઝાડ થાય છે.

સ. ૪૩] ઇલાકામાં કયા કયા જનાવરો થાય છે.

જ. ૪૩] સિંધમાં ઉંટ ને ગવેડાં; ગીરનારના જંગલમાં સિંહ; (આખા
હિંદુસ્તાનમાં સિંહ અહીંજ થાય છે.) ડુંગરો પર ને જંગ-

લોમાં વાધ, દીપડા, ચિત્તા રીંછ, સાબર, કુકર ને હરણ;
કાઠિઆવાડ ને કચ્છના ઘોડા, ગીરની બેંસો ને કડીના બળદ-
વખણાય છે.

- સ. ૪૪] મુંબઈ ઇલાકામાં કુલ વસ્તી કેટલી? દેશી રાજ્યોમાં કેટલી?
ગાયકવાડી રાજ્યમાં કેટલી અને અંગ્રેજી મુઝકમાં કેટલી
તે લખો. અને કઈ કઈ જાતની કેટકેટલી છે તે પણ લખો.
- જ. ૪૪] કુલ વસ્તી પોણા ત્રણ કરોડ માણસની છે. દેશી રાજ્યોમાં
૭૦ લાખ; ગાયકવાડી રાજ્યમાં ૨૦ લાખ અને અંગ્રેજી
રાજ્યમાં એક કરોડ નેવું લાખ માણસની વસ્તી છે.
વસ્તીનો પોણો ભાગ હિંદુ; $\frac{૩}{૪}$ ભાગ મુસલમાન; ૭૦
હજાર પારસી; બે લાખ ખ્રિસ્તી; ૨૦ હજાર યુરોપી-
યન ને બાકીના પરચુરણ જાતના છે. જંગલના ભાગમાં
ભીલ, ચોધરા, નાયકા વગેરે અનાર્થ જાતો વસે છે.
- સ. ૪૫] ઇલાકામાં કયા ધર્મ ચાલે છે અને તેના મુખ્ય પંથ
કયા કયા છે ?
- જ. ૪૫] (૧) હિંદુધર્મ—એમાં શૈવ, વૈષ્ણવ, સ્વામીનારાયણ અને
રામાનંદી; (૨) મુસલમાની; (૩) જૈન એમાં શ્વેતાંબર
ને દિગંબર; (૪) જરથોસ્તી; (૫) ખ્રિસ્તી.
- સ. ૪૬] કયા કયા ભાગમાં કઈ કઈ ભાષા બોલાય છે ?
- જ. ૪૬] સિંધમાં—સિંધી ને અલુચી; કચ્છમાં—ડચી; ગુજરાતમાં
ગુજરાતી; મહારાષ્ટ્ર ને દક્ષિણ મહારાષ્ટ્રમાં—મરાઠી;
કાનડામાં—કાનડી. અંગ્રેજી ભાષા આખા ઇલાકામાં બોલાય
છે. મુસલમાનો ઉર્દૂ ભાષા બોલે છે.

બીજા ધોરણ માટે અંકગણિતનાં મનોયત્ન પાંચ આના. [૧૭]

સ. ૪૭] ઇલાકાના મુખ્ય ધંધા તથા હુન્નરો લખો.

જ. ૪૭] મુખ્ય ધંધો ખેતીનો; કારાગરી કે મજૂરીનો, વેપારનો, નોકરીનો, ખલાસીનો.

હુન્નર-સુતરાઈ ને રેશમી કાપડ; મીઠું; કસબ; સોનેરી શીટ; કીનખાખ, લાકડા, ધાતુ, હાથીદાંત, સુખડ ને સોના રૂપાનું કાતરકામ; તાંબા પિત્તળનાં વાસણ; કાચ કામ.

સ. ૪૮] ઇલાકામાં કયા કયા ખતીજો કયાં કયાંથી નીકળે છે તે લખો.

જ. ૪૮] પથ્થર-કાઠિઆવાડ, ઇડર ને અમનગર. આરસ-કાઠિઆવાડ ને આરાસુર. લોહું-પાવાગઢ, તથા બડાના ડુંગર અને ધારવાડ. અકીક-રાજપીપળાના ડુંગર. સોનું, રૂપું, તાંબું-ધારવાડ. ફટકડી-સિંધની પશ્ચિમનો પહાડ, કચ્છ. તાંબું, સોનું, ગંધક-સિંધની પશ્ચિમનો પહાડ. મેંગેનીઝ. પાવાગઢ ડુંગર. મીઠું-ખારાત્રોડા, ધરાસણા, કોલાખા તથા દરીઆ કિનારે. સુરેખાર-પાલણુપુર એજનિસ, કચ્છ. માતી-કચ્છના અખાતમાં નવાનગર પાસે.

સ.. ૪૯] ઇલાકાના કયા કયા ભાગમાં કઈ કઈ ખેતીની પેદાશ થાયછે?

જ. ૪૯] સિંધમાં-ઘઉં, બાજરી, જુવાર, ડાંગર, રૂ. ભરૂચજિલ્લો-કપાસ; ખેડા જિલ્લો-તમાકુ, બાજરી. પંચમહાલ જિલ્લો-મકાઈ; ભરૂચ, સુરત, ખાનદેશ, અહમદનગર, ને નાશિક. જિલ્લામાં-રૂ. ભરૂચ, સુરત, ખાનદેશ, અહમદનગર, નાશિક. અને પુના જિલ્લા, તથા ભાલમાં-ઘઉં. કોકણપ્રાંત, સુરત જિલ્લો અને સિંધ પ્રાંત, ડાંગર. દરીઆ કિનારે-નાળિયેર ને સોપારી.

૧૮] ત્રીજા ધોરણ માટે ત્રીજીના અથ પાંચ આના.

સ. ૫૦] કપાસ, તમાકુ, મકાઈ, ઘઉં, ડાંગર અને તેલબીયાં કયાં કયાં થાય છે ?

જ. ૫૦] કપાસ-સિંધપ્રાંત, ભરૂચ, સુરત, ખાનદેશ, અહમદનગર ને નાશિક જિલ્લામાં તમાકુ-ખેડા જિલ્લામાં. મકાઈ-પચમહાલ જિલ્લામાં. ઘઉં-સિંધપ્રાંત, ભરૂચ, સુરત, ખાનદેશ, અહમદનગર, નાશિક ને પુના જિલ્લામાં તથા ભાવનગરમાં. ડાંગર-ત્રિંવ, સુરત જિલ્લો તથા કાકણમાં. તેલબીયાં-સિંધ, સાબરમતીની ઉત્તરના ભાગમાં, મધ્ય અને દક્ષિણ વિભાગમાં.

સ. ૫૧] કપાસ અને ઘઉં કેવી જમીનમાં થાય ?

જ. ૫૧] કાળી જમીનમાં.

સ. ૫૨] ડેહટા એટલે શું ? અને તેમાં કયો પાક સારો થાય છે ?

જ. ૫૨] નદીના મુખ આગળનો ત્રિકોણાકાર પ્રદેશ. ડાંગરનો.

સ. ૫૩] ડાંગરનો પાક કયાં થાય ?

જ. ૫૩] (૧) દરીઆ કિનારે, (૨) વરસાદ વધારે પડતો હોય ત્યાં. (૩) ડેહટામાં.

સ. ૫૪] ઇલાકામાં કાળી જમીન કયાં કયાં છે ?

જ. ૫૪] જ્યાં ઘઉં ને કપાસ થાય છે, ત્યાં કાળી જમીન છે. જુઓ જવાબ ૫૦ મો.

સ. ૫૫] કમ કમ નદીમાંથી નહેરો કાઢેલી છે ?

જ. ૫૫] સિંધુ, સાબરમતી ને કૃષ્ણા.

સ. ૫૬] સિંધમાં વરસાદ ઓછો પડે છે છતાં પાક શાની થતો હશે

જ. ૫૬] (૧) સિંધુમાં કિનારામાં તથા એનાસામાં એમ એ વા રેલ આવે છે તેથી. (૨) નહેરથી.

સ. ૫૭] હુન્નર માટે વખણાતાં રાજ ગણાવે.

જ. ૫૭] સુતરાઉ કાપડ-મુંબઈ ને અમદાવાદ. રેશમી કાપડ-સુરત, અમદાવાદ, નાશિક, પુના, કસબ, સોનેરી ફીટ ને કીનખાખ-અમદાવાદ ને સુરત. હાથીદાંત ને મુખડનું કોતરકામ-સુરત. સોના રૂપાનું નકશીકામ-સિંધ ને કચ્છ. માટીકામ-પાટણ ને હૈદરાબાદ.-કાચકામ-કપડવંજ ને દક્ષિણ વિભાગ. લોદાનો સામાન-કપડવંજ, આતર-મુંબા, કુંડલા, આમોદ, શિરોઈ ને ઓરપાડ. સાડીઓ-અહમદનગર. તાંબા પિત્તળનાં વાસણ-અમદાવાદ, વીસનગર, શિહોર, પુના, નાશિક.

સ. ૫૮] ઇલાકામાં મુખ્ય રેલ્વે તથા તે પરનાં મુખ્ય સ્ટેશનો લખો.

જ. ૫૮] (૧) બોમ્બે બરોડા એન્ડ સેન્ટ્રલ ઇન્ડિયા (ખી. ખી. એન્ડ સી. આઇ) રેલ્વે-એ ઉત્તર વિભાગમાં છે. મુંબઈ, સુરત, ભરૂચ, વડોદરા, આણંદ, નડિયાદ, અમદાવાદ વીરમગામ ને વઢવાણ.

(૨) ગ્રેટ ઇન્ડિઅન પેનિનસ્યુલા (જી. આઇ. પી.) રેલ્વે-પૂર્વમાં કચ્છકતા ને દક્ષિણમાં મદ્રાસ સુધી જાય છે એ મધ્ય વિભાગમાં આવેલી છે મુંબઈ, કલ્યાણ, ભુશાવળ. મુંબઈ, કલ્યાણ, પુના, ધોંડ, સોલાપુર.

(૩) સેન્ટ્રલ મરાઠા (એમ. એમ.) રેલ્વે- એ દક્ષિણ વિભાગમાં આવેલી છે. પુના, મીરજ, બેલગામ, ધારવાડ, ને હુબલી.

(૪) સિંધ પંજાબ, નોર્થ વેસ્ટર્ન ઓ નોર્થપુર બીકાનેર રેલ્વે એ સિંધ વિભાગમાં આવેલી છે.

૨૦] ત્રીજા ધોરણનો “ મુખ્યમણિ શિક્ષક ” અઢી આના.

સ. ૫૯] એ ઉપરાંત ગુજરાતમાં ૨૭ નાની નાની શાખા રેલ્વે છે.
સ. ૫૯] વઢવાણથી મુંબઈ જતાં કયાં કયાં મોટાં સ્ટેશનો તથા નદીઓ આવે ?

જ. ૫૯] સ્ટેશનો-વીરમગામ, અમદાવાદ, નડિઆદ, આણંદ, વડોદરા, ભરૂચ, સુરત, નવસારી, વલસાડ, દમણ, હાલુ, પાલગઢ, વસઈ, માહીમ ને મુંબઈ.

નદીઓ-સાતરમતી, મહી, નર્મદા, તાપી, પૂર્ણા, દમણ-ગંગા ને વસાઈની ખાડી.

સ. ૬૦] મુંબઈથી કરાંચી જળમાર્ગે જતાં કયાં કયાં બંદરો આવે અને રેલ્વે જતાં કયાં કયાં સ્ટેશનો આવે તે લખો.

જ. ૬૦] જળમાર્ગે-મુંબઈ, સાષ્ટી, માહીમ, વસઈ, દમણ, ભાવનગર, બકરાબાદ, દીવ, વેરાવળ, પોરબંદર, દારકા, માંડવી ને કરાંચી બંદર,

રેલ્વે માર્ગે-મુંબઈ, સુરત, વડોદરા, આણંદ, અમદાવાદ પાલણપુર, આણ, મારવાડ જંકશન, લુણી, દેવાબાદ, કોટી, કરાંચી સ્ટેશન.

સ. ૬૧] ઇલાકામાં આવેલી મોટી પાકી સડકના રસ્તા કયાં થઈ કયાં જાય છે ને તે રસ્તે કયાં કયાં મોટાં ગામો આવે તે લખો.

જ. ૬૧] (૨) સુરતથી નંદરબાર-ખારડોલી, નવાપરા, નંદરબાર,
(૨) સુરતથી નાશક-વલસાડ, ધરમપુર, પેંઠ, નાશક.
(૩) અમદાવાદથી નગરપારકર-પાલણપુર, ડીસા, થરાદ, નગરપારકર.

(૪) વડોદરાથી રતલામ-ચાંપાનેર, ગોધરા, દાહોદ, રતલામ

સ. ૬૨] ઇલાકામાંથી પરદેશ જતી ચીજનાં નામ લખો.

- જ. ૬૨] સુતરાઉ કાપડ, રૂ. અનાજ, તેલીબીયાં, ચામડાં, હાડકાં, શણ, લાખ, ગુંદર, ગળી.
- સ. ૬૩] પરદેશથી કયો કયો માલ આવે છે ?
- જ. ૬૩] લોઢાનો સામાન, સંચાઓ, ખાંડ, સુતરાઉ રેશમી ને બિનનુ' કાપડ, કેરોસીન, કેલસા, કાચ, દવા, દારૂ, ફર-નીચર, કાગળ, રમકડાં.
- સ. ૬૪] ઇલાકામાંના મુખ્ય બેટા ગણાવો.
- જ. ૬૪] મુંબઈ, ધારાપુરી, સાદી, વસઈ, પીરમ, દીવ, શંખોદ્ધાર, પેરિમ, સોકોટા.
- સ. ૬૫] (૧) દ્વીપકલ્પની વ્યાખ્યા લખો. (૨) ઇલાકામાં કયો દ્વીપકલ્પ છે ?
- જ. ૬૫] (૧) જેની ત્રણ બાજુ પાણી ને એક બાજુ જમીન હોય તે. (૨) કાઠિઆવાડ.
- સ. ૬૬] ઍ ભૂશિર એટલે શું ? જ ઇલાકામાં આવેલી ભૂશિરો ગણાવો અને તે ક્યાં આવી છે તે લખો.
- જ. ૬૬] (અ) જમીનની અણી લાંબી થઈને સમુદ્રમાં ગએલી હોય તે. (બ) સિંધમાં-માંડ; દારકા પાસે-જગતપોઈટ; કાઠિઆવાડની દક્ષિણે-દીવ; ગોવા પાસે-કેપરામાસ.
- સ. ૬૭] ઇલાકામાંનાં સરોવર ગણાવો.
- જ. ૬૭] સિંધમાં-મંચર એમાં જુદા જુદા રંગનાં માછલાં થાય છે. આથી પર નખીતળાવ. ધંધુકામાં-નળ સરોવર એ ખાર છે. વીરમગામમાં-મુનસર. ધોળકામાં-મલાવ. અમદાવાદમાં-કાંકરીઉં. મુંબઈમાં-તાનસા, વિહાર ને તુળશી.
- સ. ૬૮] પ્રાંતવાર જાતનાં ઠેકાણાં લખો.

૨૨] સુરત જિલ્લાનો બૂગેળ શિક્ષક તથા આના.

જ. ૬૮] સિંધમાં-હિંગળાજ. કચ્છમાં-નારાયણસર, કેડેધર, માતાનો મઠ. ગુજરાતમાં-દારકા, શંભોદ્ધાર, પ્રભા-સપાટણ (સોમનાથ પાટણ) અંબાજી, બહુચરાજી, સામગાજી, ખેડબ્રહ્મા, સિદ્ધપુર, હિંઝા, વૌડા, વડતાલ, ઠાકોર, પાવાગઢ, ચાંદોડ, તથરા, ભાડેભુત. શુકલતીર્થ, બહુવાન, કુંતા એ હિંદુના. ઉદવાડા પારસીનું, પેટલાદ ને વીરપુર એ મુસલમાનનું. ગીરનાર, આબુ, પાલિતાણા એ જૈનનાં. મહારાષ્ટ્રમાં-મધ્ય વિભાગમાં-નારાક અંબક, પંઠરપુર. દક્ષિણ વિભાગમાં-ગોકર્ણ.

સ. ૬૯] હિના પાણીના કુંડ કયા કયા છે ને તે કયાં છે ?

જ. ૬૯] કપડવંજ પાસે-લસુંદ્રા. ગોધરા પાસે ટુવા. વાંસદા પાસે-કેવડીઉનાઇ. ગીર પર્વત મધ્યે-તુળશીરયામ. રત્ના ગીરી જિલ્લામાં-ખેડ, દાપોલી, સંગમેશ્વર, રાજપુર.

સ. ૭૦] ઈલાકામાં કઇ કઇ સાત નદીઓનો સંગમ થાય છે અને અને તે કયાં આગળ થાય છે. ?

જ. ૭૦] સાગરમતી, હાથમતી, વાત્રક, ખારી, મેશ્વો, શેઠી ને માજમ એ સાતે નદીઓનો સંગમ અમદાવાદ જિલ્લામાં વૌઠા આગળ થાય છે.

સ. ૭૧] સમુદ્ર કાંઠાના લોકોને કયારે અને કયા કયા લાલ મળે ?

જ. ૭૧] સારા બંદરો બનાવવાને ફરીઓ ખાંચા ખાંચાવાળો હોય તો લાલ વધારે મળે. (૧) વેપાર માટે બીજા દેશમાં સહે-લાઇથી જઇ શકાય. (૨) વેપાર ધણો કરી શકાય. (૩) માલ

મંઝાવવા મોકલવામાં ફાવેદો થાય. (૪) બંદર રસ્તે આવતી ચીજો સસ્તી પડે. (૫) સમઘાત હવાનો લાભ મળે.

સ. ૭૨] અં દીવાદાંડી એટલે શું ? તે મુંબઈથી કરાંચી જતાં કયાં કયાં દીવાદાંડી આવે છે ?

જ. ૭૨] અં વહાણને દરિયામાંના ખડક સાથે અથડાતા બચાવવા માટે ઉભો કરેલો ચણતરનો થાંભલો જેમાં રાતે દીવો મૂકવામાં આવે છે તે.

તે ઢાલાખા, વસઇ, દમણ, હજીરો, નર્મદાનું બારું, પીરમ, ધોધા, ભાવનગર, જાફરાખાદ, વેરાવળ, પોરબંદર, દારકા, માંડવી,

સ. ૭૩] લશ્કરની જાવણીઓ વિભાગવાર ગણાવો.

જ. ૭૩] સિંધ વિભાગમાં-જેકોકાખાદ, કરાંચી. કચ્છમાં-ભૂજ. ગુજરાતમાં-રાજકોટ, વડવાણ, અમદાવાદ, ડીસા, વડોદરા. મધ્ય વિભાગમાં -નસીરાખાદ, ખડકી, અહમદનગર, સતારા. દક્ષિણ વિભાગમાં-એલ્લગામ. મુંબઈ જેટમાં-મુંબઈ.

સ. ૭૪] ઇલાકામાંના ઐતિહાસિક સ્થળો લખો.

જ. ૭૪] ઠક્કા, અમદાવાદ, વડનગર, વડોદરા. અહમદનગર, ખડા, ખડકી, તાલીકોટ.

સ. ૭૫] ઇલાકામાંની ખાસ જોવા લાયક જગાઓ લખો.

જ. ૭૫] કનેરી, અંધેરી, વારાપુરી, પાંડુ ને કાર્લોની ગુફાઓ; કબી-રવડ; સુરપાણ, ગેરસપ્પા ને ઘટપ્રમાના ધોધ; ગીરનારનો કુંગર; લસુંદ્રા, દુવા. તુળશીરયામ, દાપોલી, ખેડ, સંગમેશ્વર અને રાજપુરના ઉનાં પાણીનાં કુંડો; રૂદ્રમાળનું ખડેર;

૨૪] બીજા ધોરણ માટે “ અંગગણિતનાં મનોપત્ર ” પાંચ આના.

સરખેજનો રાજા; ડભોઈનો કિલ્લો, વિજયપુરનો ધુમટ.

સ. ૭૬] પત્થરની કોનરણીની પ્રખ્યાત ઇમારતો ગણુ વેા.

જ. ૭૬] આણુ, આરાસુર ને શેત્રુંજીનાં દહેરાં; ડભોઈનો કિલ્લો;

અમદાવાદની જુમામસીદ તથા શાહઆલમનો રાજા.

સ. ૭૭] ઇલાકામાં આવેલાં રૂનાં વેપારના મથક લખો.

જ. ૭૭] કરાંચી, ભાવનગર, ધોલેરા, રાધનપુર, ભરૂચ, સુરત, મુંબઈ,

ધુળીઆ, નંદરબાર, જળગામ, બુશાવળ, નાથક, અહમદ-

નગર, શોલાપુર, બીજાપુર, બેલગામ, ધારવાડ, કારવાર,

રત્નાગીરી, કોલ્હાપુર.

સ. ૭૮] કયા કયા શહેરમાં કાપડ વણવાની મીલો છે ?

જ. ૭૮] મુંબઈ, અમદાવાદ, કરાંચી, વડોદરા, સુરત, ભરૂચ,

શોલાપુર, ભાવનગર, પુના.

સ. ૭૯] ઇલાકાનો રાજવહીવટ સમજાવો.

જ. ૭૯] કલેક્ટરોના ઉપરી કમીશનર છે. આ ઇલાકામાં પાંચ

વિભાગ છે અને તે દરેક વિભાગના ઉપરી કમીશનર છે.

પાંચ કમીશનરોના ઉપરી અધિકારી હાલના ગવર્નર સાહેબ

સર લેફ્ટી વીલસન છે; અને તે આખા ઇલાકાની દેખરેખ

રાખે છે. ગવર્નરની નીમણુક નામદાર શહેનશાહ પાંચમા

જયોજીના હુકમથી થાય છે, અને તે પાંચ વરસ સુધી

ચાલે છે. એમને રાજકારભારમાં મદદ કરવા બે મંડળ

છે. એક ઇલાકાનો કારભાર કરનારને બીજું કાયદા

બાંધનાર. કારભાર ચલાવનાર મંડળમાં ગવર્નર સાહેબ

સાથે ચાર સલાહદ હોય છે. એ મંડળ મુંબઈ સરકારને

નામે ઓળખાય છે. તેમના હાથ નીચે જુદાં જુદાં ખાતાનું

કામ કરનાર પાંચ મંત્રીઓ છે. તે દરેક પાસે એક કે વધારે ખાતાનું કામ હોય છે.

ન્યાયખાતાનો વહીવટ મુખ્યમંત્રી હાઇકોર્ટ (મોટી અદાલત) ના હાથમાં છે. તે ગવર્નરથી સ્વતંત્ર છે, અને મુન્સફે વગેરે ન્યાયખાતાના તમામ આધિકારીઓ પર તેની સત્તા છે. પોલીસ ખાતાના વડા અધિકારી પોલીસ ઇન્સ્પેક્ટર જનરલ છે. તેમના તાબામાં દરેક જિલ્લામાં પોલીસ સુપરિન્ટેન્ડન્ટ છે. કેંગવણી ખાતાના વડા અધિકારી ડિરેક્ટર સાહેબ છે. તેમના હાથ નીચે દરેક વિભાગમાં એજ્યુકેશનલ ઇન્સ્પેક્ટર, અને જિલ્લામાં ડેપુટી એજ્યુકેશનલ ઇન્સ્પેક્ટર છે. એ સિવાય બાંધકામ, જંગલ, ખેતીવાડી, સુખાકારી, પોસ્ટ અને તાર વગેરે ખાતાં છે.

- સ. ૮૦] દેશી રાજ્યો પર દેખરેખ રાખવાની શી ગોઠવણ છે ?
જ ૮૦] દેશી રાજ્યોના બે વિભાગ છે. એક હિંદી સરકારના તાબા હેઠળનો અને બીજો મુંબઈ સરકારની દેખરેખ નીચેનો. મુંબઈ સરકારની દેખરેખ નીચેનાં દેશી રાજ્યના બે ભાગ છે. (૧) મુંબઈ સરકારની ખુદ દેખરેખ નીચેનો. (૨) કમિશનરની દેખરેખ નીચેનો. કચ્છ, અને પ્રાદ્ધાપુર મુંબઈ સરકારની દેખરેખ નીચે છે. કમિશનરની દેખરેખ નીચેના રાજ્યોમાં એજન્સિ મોટી હોય તો જુદો પોલિટિકલ એજન્ટ રહે છે, અને જો એજન્સિ નાની હોય તો પાસેના જિલ્લાનો કલેક્ટર તે એજન્સિના પોલિટિકલ એજન્ટ કહેવાય છે. ગાયકવાડનું રાજ્ય તથા કાઠિયાવાડ એજન્સિ વર્ગમાં

૨૬] ચોથા ધોરણ માટે ચોથીના અર્થ સાડા સાત બાના

રાયની દેખરેખ નીચે છે; ને તેમના તરફથી વડોદરા રેસિડંટ રહે છે. અને રાજકોટમાં એજન્ટ દુધ ગવન જનરલ રહે છે પાણજીપુર અને મહીકાંઠા મોટી એજન્ટ રહે છે તેથી ત્યાં જુદા પોલીટિકલ એજન્ટ નીમેલા છે. બાકી એજન્ટ અને સંસ્થાઓમાં પાસેના જિલ્લાના કલેક્ટર પોલીટિકલ એજન્ટ છે.

સ. ૮૧] પોલીટિકલ એજન્ટનાં કામ ગણાવો.

જ. ૮૧] (૧) રાજ્યો રાજ્યમાં સારો બંદોબસ્ત રાખે છે કે ન તેની દેખરેખ રાખવી. (૨) રાજ્યોને રાજકાજમાં સહ આપવી. (૩) રાજ્ય રજવાડામાંથી ખંડણી વસુલ : ગાયકવાડ કે બીજા જે રાજ્યોને ભરવાની હોય તેને ભરવું. (૪) કોઈ રાજ્ય, ઠાકોર, નવાબ, વગેરે બાળકુંવર મૂક મરી ગયો હોય તો તે સંસ્થાનનું કામ સંભાળી લેવું બાળકુંવરને ફળવણી આપવી.

સ. ૮૨] અ. મુખ્ય ઇલાકામાં કેટલી તરેહનાં રાજ્યો છે ?
બ. ને તે કયા કયા ?

જ. ૮૨] અ. ત્રણ તરેહનાં. બ. અંગ્રેજ સરકારનો ખાલસા મુ' (જિલ્લા) (૨) દેશી ખંડીયા રાજ્યો, (૩) શીરંગ પરદેશી સ્વતંત્ર સંસ્થાઓ.

સ. ૮૩] ખુદ ગવર્નર સાહેબની દેખરેખ નીચે કયા કયા રાજ્યો ?

જ. ૮૩] કચ્છ, અને કોલ્હાપુર.

સ. ૮૪] અ ઇલાકામાં મોટામાં મોટું દેશી રાજ્ય કયું છે ? બ. = અંગ્રેજ સરકાર તરફથી ત્યાં કયો અધિકારી રહે છે

જ. ૮૪] અ ગાયકવાડ સરકારનું

બ વાઘસરાય તરફથી રેસિડંટ વડોદરામાં રહે છે.

ચોથી ચોપડીનો “ડિક્ટેશન શિક્ષક” ચાર આના. [૨૭]

સ. ૮૫] પાલજીપુર તથા મહીકાંઠા એજન્સિઓ કમિશનરના તાબામાં સંપૂર્ણ છે કે નહિ ?

જ. ૮૫] એ એજન્સિઓના પોલિટિકલ એજન્ટો કેટલુંક કામકાજ ગવર્નર સાહેબ જોડે બારોબાર કરે છે. તેથી સંપૂર્ણ તાબામાં નથી.

સ. ૮૬] મરેઠી રાજ્યો લખો.

જ. ૮૬] વડોદરા, કોલ્હાપુર, સાવંતવાડી, અકબ્રકોટ, જત, ડહાણપુર, મુધોળ.

સ. ૮૭] ઇલાકામાં રજપુત રાજ્ય કયાં કયાં છે ?

જ. ૮૭] કચ્છ, નવાનગર, ભાવનગર, ધાંગધ્રા, મોરબી, વાંકાનેર, પાલિતાણા, ઘ્રોળ, લીમડી, રાજકોટ, ગોંડળ, વઢવાણ, પોરબંદર, રાજપીપળા, છોટાઉદેપુર, બારીઆ, લુણાવાડા, સુંથ, ધરમપુર, વાંસદા,

સ. ૮૮] મુસલમાની રાજ્ય કયાં કયાં છે ?

જ. ૮૮] ખેરપુર, જુનાગઢ, બાટવા, બજણા, પાલજીપુર, રાધનપુર, વરાહી, તેરવાડા, વાડાશ્ચિનોર, ખંભાત, સચીન, સાવનુર. બહરાબાદ ને જંજીરા હાસી મુસલમાનનાં છે.

સ. ૮૯] ઇલાકામાં પોર્ટુગીઝના પરદેશી સ્વતંત્ર સંસ્થાન કયાં છે?

જ. ૮૯] ગોવા. દમણ ને દીવ.

સ. ૯૦] બીલ ને કાળી રાજ્ય લખો.

જ. ૯૦] બીલના ઝાંગ ને મુલગાણાનો મુલક, કેળીના પાલજીપુર એજન્સિમાં ભાલર ને કાંકેજ, જવાર

૨૮] આથા ધોરણનો “મુખગણિત ચિહ્નક” ચાર આના.

સ. ૯૧] ઉત્તર વિભાગના જિલ્લા તથા મુખ્ય શહેરો,
એજન્સિઓ અને સંસ્થાનો મુખ્ય રાજ્યો સાથે લખો.

જ. ૯૧] જિલ્લા. (ખાસ સા મુલક)

૧. થાણા જિલ્લો.

૨. સુરત જિલ્લો.

૩. ભરૂચ જિલ્લો.

૪. ખેડા જિલ્લો.

૫. પંચમહાલ જિલ્લો.

૬. અમદાવાદ જિલ્લો.

મુખ્ય શહેરો.

થાણા, વાંદરા, વસઇ, ખેરીવલી
કલ્યાણ.

સુરત, વલસાડ, કુમસ, ઉદવાડા,
હજીરા, બહુધાન, રાંદેર.

ભરૂચ, અંકલેશ્વર, ભાડભુત,
શુકલતીર્થ.

ખેડા, કપડવંજ, ડાકોર, નડિયાદ,
વડતાલ, મહેમદાવાદ, આબુદ.

ગોધરા, હાલોલ, દાહોદ, ચાંપાનેર.

અમદાવાદ, વીરમગામ, ખાર્યોડા,
ધોળકા, ધોધા.

દેશી રાજ્યો.

૭. કાઠિયાવાડ એજન્સિ

મુખ્ય રાજ્યો.

નવાનગર, મારખી, ગોંડલ,

વાંકાનેર, ધ્રોળ, રાજકોટ, (હાલાર
પ્રાંતમાં) ધ્રાંગધ્રા, વઢવાણ, લીમડી;

(ઝાલાવાડ પ્રાંતમાં) ભાવનગર,

પાલિતાણા, (ગોહીલવાડ પ્રાંતમાં)

જુનાગઢ, પોરબંદર, મકરાબાદ:

(સોરઠ પ્રાંતમાં,) દીવ એર્મી

પોર્ટુગીઝનું સ્વતંત્ર રાજ્ય છે.

૮. પાલણપુર એજન્સિ	પાલણપુર, રાધનપુર, વાવ, થરાદ,
૯. મહીકાંઠા એજન્સિ	ધંડર, હાંતા, પેથાપુર, વડાણી, ભાલુસણા.
૧૦. રેવાકાંઠા એજન્સિ	રાજપીપળા, છોટાઉદેપુર, ખારીઆ, લુણાવાડા, સુંથ, વાડાશિનોર.
૧૧. સુરત એજન્સિ	સચીન, ધરમપુર, વાંસદા, ડાંગ.
૧૨. ખંભાત સંસ્થાન	ખંભાત.
૧૩. જવાર સંસ્થાન	જવાર.
૧૪. ગાયકવાડનો મુલક	વડોદરા.

ટીપ:—ઉપરના ૧૪ ભાગમાંથી કાઠિયાવાડ એજન્સિ અને ગાય-
વાડનો મુલક બાદ કરતાં બાકીનો ઉત્તર વિભાગ કહેવાય છે.
અને એ ૧૪ ભાગમાંથી થાણા જિલ્લો અને જવાર
સંસ્થાન બાદ કરતાં બાકીનો ગુજરાત કહેવાય છે.
સ. ઉત્તર વિભાગના ભાગ ગણાવે. ગુજરાતના ભાગ ગણાવે.
જ. ૮૧ માની ટીપ જુઓ.

સ. ૯૨] ઉત્તર વિભાગની વસ્તી, વિસ્તાર પર્વત, નદી, અખાત,
એટ, દ્વીપકલ્પ, ભૂશિર, બંદર, હવા ખાવાનાં ઠેકાણાં,
જાત્રાનાં ઠેકાણાં, જોવાલાયક જગાઓ, ખેતીની પેદાશ,
જંગલની પેદાશ, ખનીજ પેદાશ, આયાત, નિકાસ અને
માટા જંકશન કાઢો.

જ. ૯૨] વસ્તી—૩૬ લાખ માણસની છે. વિસ્તાર—૧૩ હજાર
ચોરસ માઇલ છે;

પર્વત—સાતપુડા, પાવાગઢ, ગીરનાર, શેત્રુંજી, આબુ, આરાસુર
નદીઓ—અનારસ, સરસ્વતી, સાબરમતી, મહી, નર્મદા.
તાપી, ભાદર.

૩૦] હિંદુસ્તાનની ભૂગોળની પ્રશ્નોત્તરમાળા ચાર આના.

અખાત-કચ્છનો ને અંભાતનો. બેટ-દીવ, પીરમ.
દ્વોપકદ્વપ-કાઠિઆવાડ. ભૂશિર-જગત પોઈટ.

અંદર-દારકા, પોરઅંદર, દીવ, ભાવનગર. ઘોઘા, અંભાત,
ભડ્ય, સુરત. દમણ.

હુવા ખાવાનાં ઠેકાણાં-કુમસ, લશ્ચરો, તીથલ, ખાલાચડી,
ગોપનાથ.

જાવાનાં ઠેકાણાં-શંખોદ્ધાર, દારકા, સોમનાથ પાટણ,
ગીરનાર, શેત્રુંજી, સિદ્ધપુર. પાવાગઢ, ડાકોર, વડતાલ, ચાંદોદ,
શુક્રતીર્થ, બહુધાન, કુંતા, ઉદવાડા.

જોવા લાયક જગાઓ-કર્જીરવડ, ગીરનાર, સોમનાથ
પાટણ, લસુદ્રા, દુવા ને ઉનાઇમાં કુંડ, રૂદ્રમાળ, ડભોઇને
કિલ્લો, જુમામસીદ ને સરખેજનો રોજો.

ખેતીની પેદાશ-વઉં, બાજરી, કપાસ, ડાંગર, જીવાર,
તેલીખીઆં, કઠોળ.

જંગલની પેદાશ-ઇમારતી લાકડું (સાગ, સીસમ
ખેર) વાંસ, ખાવળ, લાખ, મધ.

ખનીજ પેદાશ-આરસ, પથરા, અકીક, લોદું, સીયું,
મેંગેનીઝ, મીઠું, સુરોખાર,

આયાત-સોનું, રૂપું, લોદાનો સામાન, સંચાઓ, કાપડ,
ખાંડ, કાચ, કેરોસીન, રંગ, દવા, દારૂ, કાચલા, ફરનીચર,
રમકડાં, કાગળ.

નિકાસ-સુતર, સુતરાઉ ને રેશમી કાપડ, કીનખાખ
તેલીખીઆં, અનાજ, મીઠું,

મોટાં જંકશનો-સુરત, વડોદરા, અણુદ, અમદાવાદ, વીરમગામ, વઢવાણ, રાજકોટ, ધોળા, જેતપ્પસર, મહેસાણા. ટીપ:—ગાપકવાડનું રાજ્ય વાઘસરાવતી દેખરેખ નીચે છે તે તેમના તરફથી વડોદરામાં રેસિડન્ટ રહે છે. એ મુંબઈ મત્રાકામાં મોટામાં મોટું દેશી રાજ્ય છે. કાઠિઆવાડ એજન્સિ પણ વાઘસરાવતી સાહેબના તાબામાં છે તે તેમના તરફથી રાજકોટમાં એજન્ટ ટુ ધ ગવર્નર જનરલ રહે છે. એમના હાથ નીચે ચાર પોલીટિકલ એજન્ટો છે. ઉત્તર વિભાગના ઉપરી અધિકારી કમિશનર છે તે તેઓ અમદાવાદમાં રહે છે.

સ. ૯૩] ઉત્તર વિભાગના જિલ્લાઓના તાલુકા લખો.

જ. ૯૩] ૧. સુરત જિલ્લો-૧. ચોર્યાસી. ૨. ઓરપાડ. ૩. માંડવી. ૪. બારડોલી. ૫. જલાલપોર. ૬. ચીખલી. ૭. વલ્લસાડ. ૮. પારડી. વાલોડ પેટામહાલ છે.

૨ ભરૂચ જિલ્લો-૧. ભરૂચ. ૨. અંકલેશ્વર. ૩. વામરા. ૪. આમોદ. ૫, જંબુસર. હાંસોટ પેટામહાલ છે.

૩. ખેડા જિલ્લો-૧ કપડવંજ. ૨. હામરા ૩ આણુદ ૪ નડિઆદ. ૫. મેમદાવાદ. ૬. માતર. ૭. બોરસદ.

૪ પંચમહાલ જિલ્લો-૧ ગોધરા ૨. દાહોદ ૩. કલોલ. હાલોત તે ઝાવોદ એ બે પેટા મહાલ છે.

૫. અમદાવાદ જિલ્લો-૧ ઉત્તર દસકોઇ. ૨. દક્ષિણ દસકોઇ. ૩ વીરમગામ. ૪ પ્રાંતીજ. ૫ ધોળકા, ૬ ધંધુક મોડાસા સાણુદ તે ઘોઘા એ ત્રણ પેટામહાલ છે.

૬ થાણા જિલ્લો-૧ ડહાણું ૨. માહીમ. ૩. વસઇ.

૩૨] પાંચમી ચોપડીનો “ ડિક્ટેશન શિક્ષક ” ચાર આના.

૪. સાબી. ૫. ભોવડી. એ દરીઆ કિનારે છે. ૬ વાડે
૭, શાહપુર. ૮. મુરવાડ. ૯ કલ્યાણ એ અંદરના ભાગમાં છે.
સ. ૯૪] ગુજરાતના મુખ્ય શહેરો વસ્તીના પ્રમાણમાં પ્રખ્યાતિ
સાથે લખો.

જ. ૯૪] અમદાવાદ-ઇ. સ. ૧૪૧૨માં અહમદશાહે સાગરમતીને
કાંઠે વસાવ્યું. મુસલમાનની રાજધાની હતી, હાલ ઉત્તર
વિભાગની રાજધાની, શહેર તથા મોટું રેલ્વે જંકશન છે.
લશ્કરની છાવણી છે. ધોતી જોડા. રેશમી કાપડ.
કીનખાખ તથા મરફી વખણાય છે.

સુરત-તાપી નદીને ડાબે કાંઠે ગિલ્લાનું મુખ્ય શહેર
તથા અંદર છે. સુરજ નામની રામજણી પરથી સુરત
નામ પડ્યું. અંગ્રેજોએ ઇ. સ. ૧૬૧૨ માં પહેલ વહેલી
ફાદી અહીં કરી હતી. રેશમી કાપડ, કીનખાખ, લાકડાં
સુખડ તથા હાથીદાંતનું કાતરકામ, બરફી, જમણું ને
પાપડી વખણાય છે.

વડોદરા-વિશ્વામિત્રી નદીને કાંઠે ગાયકવાડની રાજધાનીનું
શહેર છે, એનું જુનું નામ ચંદનાવતી હતું. રેલવેનું
મોટું જંકશન છે. કાલેજ, ન્યાયમંદિર, રાજના મહેલો,
સંગ્રહસ્થાન તથા બાગ જોવા લાયક છે. રેસિડન્ટનું રહેઠાણ
છે. અહીં લશ્કરની છાવણી છે પરવળ, પાન ને ચેવડો
વખણાય છે.

ભાવનગર-ભાવસિંહે ૧૭૪૨ માં વસાવ્યું હતું. મોટું
અંદર, શહેર તથા રૂના વેપારનું મથક છે.

નવાનગર-એનું બીજું નામ જામનગર છે. કકું, રેશમી
તથા કસબી લશ્કરકામને માટે પ્રખ્યાત છે, એની પાસેના
દરીઆમાંથી મોતી નીકળે છે.

ભારત-બ્રહ્મગણિ પરથી એ નામ પડ્યું છે. નર્મદા કાંઠે બંદર તથા રૂના વેપારનું મથક છે. સુજની તથા ગુંદર-પાક વખણાય છે.

ભુનાગઢ-એમાં ભુનો કિલ્લો છે. એમાં મુસલમાની રાજ્ય છે. **રાજકોટ**-આજી નદીને કાંઠે છે. કાઠિઆવાડના એન્ટ દુધ ગવર્નર જનરલ અહીં રહે છે. એમાં રાજકુમાર કાલેજ તથા લશ્કરની ઓવણી છે.

પાટણુ-સરસ્વતી નદીને કાંઠે ઇ. સ. ૭૪૬ માં વતરાજે વસાવ્યું હતું. ગુજરાતની રાજધાની હતું. પટોળા, માટીનાં વાસણ તથા સુડી વખણાય છે.

ખંભાત-મહી નદીના મુખ ખાગળ બંદર છે. એનું ખીજું નામ રતંભાવતી છે. એમાં મુસલમાની રાજ્ય છે. અક્રીક કામ તથા સુતરફેણી વખણાય છે.

નડિઆદ-ખેડા જિલ્લામાં મોટું શહેર તથા વેપારી મથક છે. અહીંથી ગુજરાત રેલવેની એક ગાડી કપડવંજ જાય છે.

પોરબંદર-કાઠિઆવાડમાં દરીઆકાંઠે બંદર છે. એનું ખીજું નામ સુદામાપુરી છે. પથ્થર તથા ઘી માટે પ્રખ્યાત છે.

વાંદરા-એ થાણા જિલ્લામાં શહેર છે.

ગોધરા-પંચમહાલ જિલ્લાનું મુખ્ય શહેર છે.

નવસારી-એમાં પારસીની વસ્તી વધારે છે. એમાં ગાયક-વાડનું રાજ છે. અહીંનો ગોળ વખણાય છે.

વીરમગામ-રૂના વેપારનું મથક છે. મીનળદેવીએ બંધાવેલું મુનસર તળાવ એમાં છે.

પાત્રણપુર-પદ્માલયસિંહે વસાવ્યું હતું. એમાં મુસલમાની રાજ છે. પાત્રણપુર એજનિસના પોલિટિકલ એજન્ટનું રહેઠાણ છે. વીસનગર-વીસનગરા નાગરનું મૂળ સ્થાન છે. હજાર વખણાય છે.

વલસાદ-ઐરંગા નદીને કાંઠે બંદર છે. ગોળ ને શેરડી વખણાય છે. અહીંથી ઇમારતી લાકડાં, અનાજ, ગોળ ને ઈંટ બહારગામ જાય છે.

થાણા-જિલ્લાનું મુખ્ય શહેર સાબી બેટમાં છે.

વઢવાણ-ભોગવો નદીને કાંઠે છે. અહીં રાણકેવી સતી થઈ હતી. કશ્કરની ઝાવણી તથા ગરાસીઆ રકુલ છે.

ગોંડળ-એમાં ગરાસીઆ રકુલ છે.

સિદ્ધપુર-સરસ્વતી નદીને કાંઠે જાત્રાનું ઠેકાણું છે. એમાં માનું શાહ થાય છે. સિદ્ધરાજે રૂદ્રમાળ પુરો કરાવ્યો તેની યાદગીરીમાં એ નામ પાડ્યું. એનું જુનું નામ શ્રીસ્થળ છે.

મોરખી-મચ્છુ નદીને કાંઠે છે.

ધાંગધા-કલક નદીને કાંઠે શહેર છે. પત્થરનો સામાન વખણાય છે.

હમોઈ-હમોઈ મંજરેર પરથી એ નામ પડ્યું. કિલ્લો જેવા જેવા છે. એ રેલવે જંકશન છે.

વડનગર-ઐતિહાસિક શહેર છે. વડનગરા નાગરનું મૂળ સ્થાન છે.

ધોળકા-દાડમ ને મૂંઠ વખણાય છે. મીનગદે (એ મંવાવેનું મલાવ તળાવ અહીં છે.

કપડવાંજ-મહોર નદીને કાંઠે કાચ ને સાબુ માટે પ્રખ્યાત છે. નડિઆદથી અહીં સુધી રેલવે છે. કડી-પગદ વખણાય છે.

કદયાણુ-ધણું જુનું શહેર છે. અહીંથી જી. આઇ. પી. રેલ્વેનો એક ફાટો નાશક જાય છે. તે બીજો જુશાવળ જાય છે. રાધનપુર-રૂના વેપારનું મથક છે. અંકલેધર-અહીંથી નાંદોદ એક ગાડી જાય છે. નાંદોદથી લાકડાં, વાંસ, તથા જંગલની પેદાશ અહીં આવે છે. રાજપીપળા-(નાંદોદ)-રાજપીપળા સંસ્થાનનું મુખ્ય શહેર છે.

લીમડી-સુડી વખણાય છે.

આણુંદ-મોટું રેલવે જંકશન છે. અહીંથી એક ગાડી ખંભાત તથા એક ગોધરા જાય છે.

વસાઈ-પાન, શેરડી ને કેળાં વખણાય છે.

દાહોદ-ઔરંગજેખની જન્મભૂમિ છે. માળવા ને ગુજરાતની હદ અહીં મળતી હતી તેથી દોહદ કહેવાતું હતું. મહેસાણા-રેલવે જંકશન છે. વાડાશિનોર-એમાં મુસલમાની રાજ્ય છે. ડાકોર-હિંદુઓનું મોટું જત્રાનું ફેકાણું છે. ડીસા-પાલ-જુપુર એજનિસમાં છે એમાં લશ્કરની જાવણી છે. મહેમદાવાદ-મહમદ બેગડાએ વસાવ્યું હતું. એમાં ભમરીઓ ફરે છે. ટુંડર-મહીકાંઠા એજનિસમાં મોટું દેશી રાજ્ય છે. અમનગર-એ અહમદશાહે હાથમનીને કાંઠે વસાવ્યું હતું. એને હાલ હિંમતનગર કહે છે એની પાસે પથરાતી ખાણો છે. બારીઆ-રેવાકાંઠા એજનિસમાં દેશી રાજ્ય છે. ધરમપુર-એનું જુનું નામ રામનગર હતું. છોટાઉદેપુર-રેવાકાંઠા એજનિસમાં દેશી રાજ્ય છે. લુણાવાડા-લુણેશ્વર મહાદેવ પરથી એ નામ પડ્યું. વાંસદા-ચુરન એજનિસમાં છે. દારકા-હિંદુઓનું મોટું જત્રાનું સ્થળ તથા ખંદર છે. એમાં ગાયકવાડનું રાજ્ય છે.

સ. ૯૫] ઉત્તર વિભાગના જિલ્લા, વિસ્તાર, વસ્તી, પર્વત, નદી.

જિલ્લાનું નામ	વિસ્તાર.	વસ્તી.	પર્વત	નદી.
૧-સુરત જિલ્લો	૨૦૦૦ ચો. મા.	૬૫૪૦૦૦	પારનેરા	તાપી
૨-ભરૂચ જિલ્લો	૧૮૦૦ ,,	૩૦૬૦૦૦	•	નર્મદા
૩-ખેડા જિલ્લો	૧૮૦૦ ,,	૬૬૨૦૦૦	•	મહી, સાબર-
૪-પંચમહાલ ,,	૧૮૦૦ ,,	૩૨૩૦૦૦	પાવાગઢ	મહી, [મતી
૫-અમદાવાદ ,,	૩૮૦૦ ,,	૮૨૫૦૦૦	•	સાબરમતી
૬-થાણા જિલ્લો	૩૮૦૦ ,,	૮૮૨૦૦૦	સહ્યાદ્રિ	•

ખ. ૯૬] ઉત્તર વિભાગના દેશીરાજ્યો, મુખ્ય શહેરો, વિસ્તાર, વસ્તી.

દેશી રાજ્યો.	મુખ્ય શહેરો	વિસ્તાર	વસ્તી.
-પાલણપુર એજન્સિ	પાલણપુર, ડીસા, રાધન- પુર, મુંજપુર.	૭૬૦૦ ચો. મા.	૫૧૫૦૦૦
-મહીકાંઠા એજન્સિ	ઈડર, અમનગર (હિંમતનગર)	૩૮૦૦ ,,	૪૧૨૦૦૦
-રેવાકાંઠા એજન્સિ	નાંદોદ, ઊટાઉદેપુર, બારીઆ, લુણાવાડા. સુંદ, વાડાશિનોર,	૫૭૦૦ ,,	૬૫૦૦૦૦
-સુરત એજન્સિ	સચીન, ડુમસ, વાંસદા, ધરમપુર.	૨૦૦૦ ,,	૨૦૮૦૦૦
-ખંભાત સંસ્થાન	ખંભાત.	૩૫૦ ,,	૭૨૬૦૦
-જવાર સંસ્થાન	જવાર	૩૦૦ ,,	૫૨૮૦૦

જાત્રાનાં ઠેકાણાં, હરા ખાવાનાં ઠેકાણાં ને પેદાશ લખેા, જ. ૬૫)

જાત્રાનાં ઠેકાણાં	હરા ખાવાનાં ઠેકાણાં	પેદાશ
અહુધાન, ઉદવાડા, કુંતા,	હજીરો, હુમસ, તીથલ.	ડાંગર, રૂ.
શુક્લતીર્થ, તવરા, ભાડભુત	૦	રૂ.
વડતાલ, ડાકોર	૦	તમાકુ, બાજરી
પાવાગઢ	પાવાગઢ	મકાઈ, મહુડાં
ભીમનાથ, વૌઠા	ધોધા	અનાજ, રૂ.
૦	૦	ડાંગર.

પર્વત, નદી, જાત્રાનાં ઠેકાણાં, ખેતી તી પેદાશ, અને ખતીજ પેદાશ લખેા. જ. ૬૬)

પર્વત	નદી	જાત્રાનાં ઠે.	પેદાશ	ખતીજ પે.
૦	અનારસ સર- સ્વતી	૦	અનાજ, કપાસ, તેલીખીઆં	સુરેખાર.
આરાસુર	સાગરમતી હાથમતી	અંબાજી, સામ જાજી, ખેડપ્રહા	અનાજ, કપાસ, તેલીખીઆં	આરસ
રાજપીપળા	મહી, નર્મદા	૦	ડાંગર, જુવાર, મકાઈ, ધમારતી લાકડું.	અકીક, આરસ
સજાદિ	અંબિકા, ઠાવેરીઆરંભા	દેવકી ઉનાઇ	ડાંગર, કઠોળ. ધમારતી લાકડું.	૦
૦	મહી	૦	જુવાર, બાજરી, ડાંગર કઠોળ,	૦
૦	૦	૦	જંગલની પેદાશ	૦

સ. ૯૭] કાઠિયાવાડ એજન્સિના પ્રાંતો, અધિકારીના મુકામ, અને મુખ્ય રાજ્યો લખો.

જ. ૯૭] પ્રાંતનું નામ.	અધિકારી.	મુકામ.	મુખ્ય રાજ્યો.
(૧) કાઠિયાવાડ પ્રાંત	પોલિટિકલ એજન્ટ	વઢવાણ	ધાંગધા, વઢવાણ, લીમડી.
(૨) ગોહિલવાડ પ્રાંત	,,	સોનગઢ	ભાવનગર, પાલિતાણા
(૩) સોરઠ પ્રાંત	,,	જેતલસર	જુનાગઢ, પોરબંદર, જાફરાબાદ.
(૪) હાલાર પ્રાંત	,,	રાજકોટ	નવાનગર, મોરબી. ગોંડળ, વાંકાનેર, ધ્રોળ, રાજકોટ.

ટીપ:-મોટા અક્ષરના પહેલા વર્ગના રાજ્ય છે.

કાઠિયાવાડ એજન્સિના કુપરી અધિકારી એજન્ટ ટુ ધ ગવર્નર જનરલ સાહેબ છે તે તે રાજકોટમાં રહે છે.

સ. ૯૮] કાઠિયાવાડ દ્વીપકલ્પમાં ચાર પ્રાંત સિવાય બીજા કોના કોના રાજ્યો છે ?

જ. ૯૮] (૧) ગાયકવાડી અમરેલી પ્રાંત (૨) શ્રીરંગીનું દીવ.
(૩) અંગ્રેજી ધંધુકા તાલુકો તથા ઘોઘા પેટાં મહાલ.

સ. ૯૯] કાઠિયાવાડના પર્વત, નદી, બંદર, વરતી, પેદાશ, ખનીજ, ડુનર, નિકાસ, હવાખાવાનાં ઠેકાણાં અને જાવાનાં ઠેકાણાં લખો.

જ. ૯૯] પર્વત-ગીર, ગીરનાર, શેત્રુંજી, ખડો. નદી-ભાદર શેત્રુંજી.
ખંદર-દારકા, પોરખંદર, વેરાવળ, દીવ, ભદ્રાબાદ, ભાવનગર.
વસ્તી-૨૫ લાખ માણસની છે.

પેદાશ-માજરી, જુવાર, ઘઉં, કઠોળ, કપાસ, તેલીબીયાં.

ખનીજ-પથ્થર, આરસ, મીઠું, લોદું.

હુત્તર-સોનેરી કસબ, અત્રસ, કીનખાખ, ગુલાબ, કંકે,
અને મીઠું બનાવવાનો.

નિકાશ-પથ્થર, ઘી, તેલીબીયાં.

હવા ખાવાનાં ઠેકાણાં-ખાલાયડી, ગોપનાથ.

જાત્રાનાં ઠેકાણાં-શંખોદ્ધાર, દારકા, સોમનાથપાટણ, ગીર-
નાર, શેત્રુંજી, પાત્રિતાણા, ગઢડા.

સ. ૧૦૦] ગાયકવાડી રાજ્યના પ્રાંત, નદીઓ, પેદાશ, મુખ્ય શહેરો
તથા જાત્રાનાં ઠેકાણાં લખો.

જ. ૧૦૦] પ્રાંત-ચાર છે. (૧) કડી. (૨) વડોદરા (૩) નવસારી
(૪) અમરેલી.

નદીઓ-ખનાસ, સરસ્વતી, વિશ્વામિત્રી, નર્મદા, ઢાઢર.

મુખ્ય શહેરો-વડોદરા, ડભોઈ, પાટણ, વડનગર, સિદ્ધપુર,

નવસારી, સોનગઢ, ચાંદોદ, કરૈનાળી, મહેસાણા, બહુચરાણ

ઉંઝા, કડી, વડનગર, ત્રિસનગર.

જાત્રાનાં ઠેકાણાં-શંખોદ્ધાર, દારકા, બહુચરાણ, સિદ્ધપુર,
ઉંઝા, ચાંદોદ.

સ. ૧૦૧] ગુજરાતમાં વધારે વસ્તી છતાં મોટાં શહેરો થોડાં છે તેનું
કારણ શું ?

જ. ૧૦૧] મુખ્ય કારણો જોતાં છે તેથી.

સ. ૧૦૨] ગુજરાતની ચારે દિશામાં આવેલાં જાત્રાનાં ધામ મણાવેલ.
જ. ૧૦૨] ઉત્તરમાં-અંબાજી. પૂર્વમાં-મહાકાળી. દક્ષિણમાં-કુંતેશ્વર.
પશ્ચિમમાં-દ્વારકા.

સ. ૧૦૩] ગુજરાતમાં કયા કયા વંશના રાજપુતોનું કયાં કયાં રાજ્ય છે ?
જ. ૧૦૩] સોલંકી-વાંસદા, લુણાવાડા. ચાવડા-માણસા, વરસોડા.
પરમાર-સુથ. સીસોદીઆ-ધરમપુર. ચૌહાણ-ઝોટા-
ઉદેપુર, દેવગઢખારીઆ. વાઘેલા-ગાંગડ, ફેઠ, લીંબોદરા,
સાણુંદ. જાડેજા-નવાનગર, મોરબી, ગોંડળ. ઝાઝા-ધ્રાંગધ્રા,
વાંકાનેર, વઢવાણ, ગોહિલ-રાજપીપળા, ભાવનગર, પાલિતાણા.

સ. ૧૦૪] કચ્છ પ્રાંતના તાલુકા નદી, બંદર, પર્વત, પેદાશ, નિકાસ,
તથા મુખ્ય શહેરો લખો.

જ. ૧૦૪] તાલુકા-રાપર, ભચાઉ, અંજાર, ભુજ, મુંદ્રા, માંડવી,
અમડાસા, લખપત. નદીઓ-નાગરમતી, રૂકમાવતી, ખારી.
બંદરો-માંડવી, મુંદ્રા, લખપત, જાંબા, તુણા, પર્વત-ઉત્તર-
રધાર, મધ્યધાર, દક્ષિણધાર. પેદાશ-ખાજરી, જુવાર.
મગ, ઘઉં, દીવેલી, જિન, સુરોખાર, ફટકડી, કાયલા.
નિકાસ-ખાજરી, જુવાર, મીકું, જિન, ઘોડા, ઘી, તેલ.
જાત્રાનાં ઠેકાણાં-નારાયણસર, કોટેશ્વર ને માતાનો મઠ.
શહેરો-ભુજ, માંડવી, કંથકોટ, અંજાર, રાપર.

ટીપ:-કચ્છના રાજાને રાવ કહે છે, રાજધાનીનું શહેર ભુજ છે.
એમને સલાહ આપવા ભુજમાં પોલિટિકલ એજન્ટ રહે છે. અહીંના
રાજા જાડેજા રાજપુત છે. કચ્છ એટલે દરિયા કિનારાની જમીન.
સ. ૧૦૫] સિંધ વિભાગના જિલ્લા, તેના મુખ્ય શહેરો તથા દેશી રાજ્ય લખો.

જ. ૧૦૫]

સિંધ વિભાગ

૧. કરાંચી જિલ્લો.
૨. હૈદ્રાબાદ જિલ્લો.
૩. થર અને પારકર જિલ્લો.
૪. સકર જિલ્લો.
૫. લારખાના જિલ્લો.
૬. નવાબશાહ જિલ્લો.
૭. સિંધનો ઉપલો સરહદનો મુકક.

કરાંચી. હા, શાહખંદર
હૈદ્રાબાદ, મીઆની, કોટી.
કુમરકોટ;ઈસ્લામકોટ,નગરપારકર
શિકારપુર, સકર, બકર, રાહરી.
લારખાના, સેવાન.
નવાબશાહ, શહાદાદપુર.
જેકોબાબાદ.

દેશીરાજ્ય-ખેરપુર એ મુસલમાની સંસ્થાન છે. મુખ્ય શહેર ખેરપુર. સકરન કલેક્ટર આ સંસ્થાનના પોલિટિકલ એજન્ટ છે. સિંધ વિભાગના કમિશનર કરાંચીમાં રહે છે.

સ. ૧૦૬] સિંધ વિભાગના પર્વત, નદી, વસ્તી, ભાષા, પેદાશ, નિકાસ લખો.

જ. ૧૦૬] પર્વત-પગ ને હાલા. નદી-સિંધુ. વસ્તી-૩૫૦૦૦૦૦ માણસની છે. તેમાં પોણા ભાગ મુસલમાન અને ૦૮ ભાગ હિંદુની છે. ભાષા-સિંધી ને બલુચી, પેદાશ-સખળી અતનું અનાજ, કપાસ, તેલીબીયાં. નિકાસ-તમામ અતનું અનાજ, ઊન, ચામડાં, હાડકાં.

સ. ૧૦૭] સિંધ વિભાગના મુખ્ય શહેરો પ્રખ્યાતિ સાથે લખો.

જ. ૧૦૭] કરાંચી-હાલાકાનું બીજા નંબરનું બંદર સિંધુ નદીને કાંઠે છે. એ સિંધ વિભાગની રાજધાનીનું શહેર છે. અહીંથી ચોખા, ધઉં, રૂ, ઊં. ચ.મડાં ને હાડકાં બહારમામ જાય છે.

૪૨] પાંચમી ચોપડીનો “ડિક્ટેશન શિક્ષક” ચાર આના.

ઠૂંઠા-ઐતિહાસિક શહેર છે. હૈદરાબાદ-સિંધની અસલ રાજધાની હતું. રૂપાનું તથા લાખનું કામ વખણાય છે. એ સિંધુ નદીને કાંઠે છે. ઉમરકોટ-એમાં અકબરનો જન્મ થયો હતો. સહર-જિલ્લાનું મુખ્ય શહેર સિંધુને કાંઠે છે. બહર-સિંધુ નદીમાં બેટ છે તેના પર એક મોટો કિલ્લો છે. શિકારપુર-એને પહેલાં ખોરાસાનની ભાગોળ કહેતા હતા. વેપારનું મથક છે. શેતરંજી ને ગામડી કાપડ વખણાય છે. હારખાના-એમાં બાગ બગીચા-ધણ છે. ગરમ, સુતરાઉ કાપડ ને પિંતળનાં વાસણ વખણાય છે. સેવાન-જુનું શહેર છે. સીકંદરના વખતનો કિલ્લો હજુ જોવામાં આવે છે. જોકોબાબાદ-જેકબ સાહેબે વસાવ્યું હતું, આખા ઈસ્લા-કામાં સૌથી વધારે તાપ અહીં પડે છે ખૈરપુર-મુસલમાનની રાજધાનીનું શહેર છે. હાથીદાંતનું કામ, તલવાર, લાખનાં રમકડાં તથા શેતરંજીને માટે પ્રખ્યાત છે.

સ. ૧૦૮] મુંબઈ બેટની રાજધાની, ભાગ, વિસ્તાર, વસ્તી, વસ્યાની સાલ, મુખ્ય ઉદ્યોગ, આયાત, નિકાસ, ગુફા અને જોવા લાયક સ્થળો ગણાવો.

જ. ૧૦૮] રાજધાની-મુંબઈ. ભાગ-[૧] કોટ. [૨] બહારકોટ [૩] ભોંયખત્રાથી માહીમ વિસ્તાર-૨૨ ચોરસ માઈલ. વસ્તી-૧૦ લાખ માણસની. વસ્યાની સાલ-ઈ. સ. ૧૬૬૧માં પોર્ટુગીઝ પાસેથી અંગ્રેજોને પહેરામણીમાં મળ્યો. મુખ્ય ઉદ્યોગ-હારખાનાં ને વેપાર. આયાત-ગરમ તથા સુતરાઉ કાપડ, રેશમ, દવા, દારૂ, કાચકામ, ધાતુ,

ચોથા ધોરણનો “ મુખ્યગણિત શિક્ષક ” ચાર આના. [૪૨]

કરીઆણું, ચા, ખાંડ, લોઢાનો સામાન, સંચાઓ, ફેરાસીન, રમકડાં. નિકાસ—અનાજ, તેલીબીયાં. ૩, ચામડાં, હાડકાં, શણ, ઊન. ગુફા-ધારાપુરી, વિરાર, કનેરી. જોવા લાયક સ્થળો-મ્યુનિસિપાલિટીનું મકાન, કાર્ડ મારફીટ, ટંકશાળ, ટાઉનહોલ, બોરીઅંદરનું સ્ટેશન, રાજાજાઈ ટાવર, પોસ્ટ ઓફિસ, હાઈકોર્ટ, દીવાદાંડી, વિક્ટોરિયા બાગ. સંગ્રહસ્થાન, ગોદી.

સ. ૧૦૯] મુખ્ય વિભાગ કયા વિભાગ સાથે જોડાયેલો નથી.

જ. ૧૦૯] મધ્ય વિભાગ.

સ. ૧૧૦] મુખ્ય વિભાગની આખાદીનો આધાર શેના પર છે ?

જ. ૧૧૦] કારખાનાં ને વેપાર.

સ. ૧૧૧] હિંદુસ્તાનના કયા કયા મુખ્ય શહેરો સાથે મુખ્ય ફેરી રીતે જોડાયેલું છે ?

જ. ૧૧૧] મદ્રાસ, દિલ્હી ને કલકત્તા સાથે રેલવેથી.

લંકા ને બ્રહ્મદેશ સાથે આગબોટથી.

સ. ૧૧૨] જિલ્લાઓ અને મુખ્ય બેટ સિવાય ઇલાકાની બહાર ગવ નીર સાહેબના તાબામાં શું શું છે ?

જ. ૧૧૨] અરબસ્તાનમાં એડન, પેરિમ ને સોકાટ્રા.

સ. ૧૧૩] એડન વિષે શું જાણો છો ?

જ. ૧૧૩] એડનનું ક્ષેત્રફળ ૮૦ ચોરસ માઈલ છે. મુખ્યથી આગ બોટને રસ્તે ૧૬૬૪ માઈલ દૂર છે, ત્યાં છ દિવસમ જવાય છે. વસ્તી ૩૬ હજાર માણસની છે. તાપ ધણે

૪૪] ચોથી ચોપડીનો “ડિક્ટેશન સિક્ક” ચાર આના.

ને વરસાદ નહિ જેવોજ પડે છે. અરબસ્તાન ને આફ્રિકાના કિનારાના બંદરો સારી એનો વેપાર છે. આગબોટનું મોટું જંકશન છે. એ મુંબઈ બેટના કમિશનરના તાબામાં છે.

ટીપ:—સોફ્ટ્ડ્રામાં એળીઓ થાય છે.

મુખ્ય નિકાશ-કાપડ, અનાજ, બુંદ, તમાકુ, ને ચામડાં.

૧૧૪] મધ્ય વિભાગના જિલ્લા તેના મુખ્ય શહેરો તથા દેશી રાજ્યો લખો.

૧. ૧૧૪]

મધ્ય વિભાગ

જિલ્લા.

મુખ્ય શહેરો.

૨. પશ્ચિમ ખાનદેશ જિલ્લો.

ધુળીઆ, માલેગામ, નંદરબાર.

૩. પૂર્વ ખાનદેશ જિલ્લો.

જળગામ, હુસાવળ અમલનેર, નસીરાબાદ.

૪. નાશિક જિલ્લો.

નાશિક, અંબક, દેવઝાત્રી, સિતર. ઇગતપુરી, મનમાડ.

૫. અહમદનગર જિલ્લો.

અહમદનગર, ખડા, કોપરગામ, સંગમનેર, આકોલા.

૬. પુના જિલ્લો.

પુના. ખડકી, લોણાવલા(લાનોલી) જુનર, ઘોંડ.

૭. સતારા જિલ્લો.

સતારા, મહાબળેશ્વર, કારેગામ. વાઇ.

૮. શોલાપુર જિલ્લો.

શોલાપુર. ખાર્સી, પંડરપુર.

દેશી રાજ્યો.

૧. મહેવાસી પરગણાં ૨. સુરગાણાનો મુલક.

૩. સતારા જાગીર એમાં ભોર, ફલટણુ ને ઝાંધ જાગી તથા અકલકોટ સંસ્થાન છે.

સ. ૧૧૫] મધ્ય વિભાગના પર્વત, નદી, વસ્તી, ભાષા, પેદાશ, હુન્નર નિકાસ, જાત્રાનાં ઠેકાણાં; હવા ખાવાનાં ઠેકાણાં તથા રેલવે લે

જ. ૧૧૫] પર્વત-ચાંદવડ સાતમાળા અથવા અજિન્ડા, સહ્યાદ્રિ અજિન્ડામાં ઐદ્દ લોકની ગુફા છે. નદીઓ-ગોદાવરી કૃષ્ણા, ભીમા, નીરા, સીના, વાણી. વસ્તી-૬૩૮૭૦૦. ભાષા-મરાઠી. પેદાશ-દ્રાક્ષ તથા મેવો. જાજરી, ધઉ તેલીખીયાં, ૩. હુન્નર-જાડા કાગળ, તાંબા પિત્તળનાં વાસણ તથા ફાંચી સાડી બનાવવાનો નિકાસ-૩, તેલીખીયાં અનાજ, હાથવણાટનું કાપડ. તાંબાપિત્તળનાં વાસણ, ચોપડાન કાગળ, સાડીઓ. જાત્રાનાં ઠેકાણાં-નારક, ચંચક, પંઠર પુર. હવા ખાવાનાં ઠેકાણાં-દેવલાલી, લોણાવાલા (લાનોલી), મહાબલેશ્વર, પંચગતી. રેલવે-જી. આઇ. પી રેલવે. એનો એક ફાંટો ખાનદેશ જિલ્લામાં અને બીજો પુના તથા શોલાપુર જિલ્લામાં જાય છે.

દીપ-સહ્યાદ્રિનું કળસુમાઇ શિખર મહાબલેશ્વર કરતાં ઉંચું છે, તે અહમદનગર જિલ્લામાં છે. પશ્ચિમ ખાનદેશ જિલ્લામાં તાપી નદીપર પ્રકાશે પ્રખ્યાત જાત્રાનું સ્થળ છે. અહમદ નગર જિલ્લામાં ૨૧૦૦૦ ખ્રિસ્તી છે.

સ. ૧૧૬] મધ્ય વિભાગમાં કયો લીંગો મેવો કયાં થાય છે ?

જ. ૧૧૬] નાશિક, અને પુનામાં લીંગી દ્રાક્ષ, અંજીર ને નારંગી થાય છે.

સ. ૧૧૭] મધ્યવિભાગના મુખ્ય શહેરો પ્રખ્યાતિ સાથે લખો.

જ. ૧૧૭] ધુળીઆ-અગસી તથા રૂના વેપારનું મથક પાંજરા નદીપર છે. નંદરખાર-નંદગવલી મુસલમાને વસાવ્યું હતું. અગસી, ઘઉં, ચણા ને રોસા તેલના વેપારનું મથક. જલગામ-૩, તેલ, અગસીના વેપારનું મથક. ભુસાવળ રેલવે જંકશન છે. અહીંથી જી. આઇ. પી. નો એક ફાંટો જબલપોર થઇ અલહાબાદ ને બીજો ફાંટો નાગપુર થઇ કલકત્તા જાય છે.

નાશિક-ગોદાવરીને કાંઠે જત્રાનું શહેર. અહીં પંચવટી છે. તાંબા પિત્તળનાં વાસણ વખણાય છે. દેવલાલી-હવા ખાવાનું સ્થળ છે. ગ્રાંબક-ગોદાવરીને કાંઠે જત્રાનું સ્થળ છે. અહીં દર બાર વરસે જત્રા ભરાય છે. સિત્તર-એમાં શેરડી, પાન, કેળાં ને ડાંગર પકે છે. અહમદનગર-સોના નદીને કાંઠે અહમદ નિઝામશાહે વસાવ્યું હતું. ગિરનેા જોડા લાયક છે. અહીંની દક્ષિણી સાડીઓ વખણાય છે. ખડા-અહીંજ મરાઠાએ નિજામને હરાવ્યો હતો. એ લડાઈન કુદરતી લડાઈ કહે છે. પુના-પેશ્વાની રાજધાની હતી. મધ્ય વિભાગની રાજધાનીનું શહેર છે. તેથી કમિશનર સાહેબ અહીં રહે છે. ગોમાસામાં ગવર્નર સાહેબ અહીં રહે છે, પાન વખણાય છે. ખડકી-અહીં

અંગ્રેજ અને પેશ્વા વચ્ચે લડાઈ થઈ હતી. શરહરની જાવણી છે. લોણાવલા—(લાનોલી) બોરધાટપર હવાખાવાનું સ્થળ છે. અહીંથી થોડે છેટે કાઝીની ગુફા બેવા લાયક છે. સનારા-સતર કેડ, દરવાજા ને જુરજ હતા, તેથી એ નામ પડ્યું છે શિવાજીના વંશની રાજ-ધારી હતી. મહામળેશ્વર-સત્યાદ્રિ પર હવાખાવાનું સ્થળ છે. વઠાર સ્ટેશનથી ૪૦ માઈલ દૂર છે. પુનેથી પગ રસ્તે મોટરમાં જવાય છે. ઉનાળામાં ગવર્નર સાહેબ અહીં રહે છે. શેઠાપુર-દેશી લુગડાં અને જુવાર વખણાય છે, કાંતવાની તથા વણવાની મીત્રો છે. ખાસી-કપાસ ને તેલીખીઆના વેપારનું મથક છે. એ આ ઇલાકાની બહારની હદમાં છે. પંઠરપુર-ભીમા નદીપર જાત્રાનું ઠંકાણું છે. એમાં વિઠ્ઠનાથજીનું હહેરું છે. તપખીર, અગ-રજતી, કંકુ ને દાળીઆ વખણાય છે. ફૂલટન-પત્થરની કાતરેલી મૂર્તિઓ વખણાય છે, ચેવલા-નાશક જિલ્લામાં છે. હાથ વણાટનું કાપડ વખણાય છે. પીપલનેર-પશ્ચિમ ખાનદેશ જિલ્લામાં છે. અહીં વરસાદ બહુ પડે છે, પંચગની-મહામળેશ્વર પાસે દવા બનાવવાનું સ્થળ છે.

સ. ૧૧૮] મધ્ય વિભાગના કયા કયા તાલુકા : ઇલાકાની બહાર છે ?

જ. ૧૧૮] શેઠાપુર જિલ્લાનો ખાસી તાલુકો તથા અહમદનગર જિલ્લાનો અમખેડ તાલુકો.

સ. ૧૧૯] દક્ષિણ વિભાગના જિલ્લા, તેના મુખ્ય શહેરો તથા દેશી રાજ્યો લખો.

જ. ૧૧૯]

દક્ષિણ વિભાગ.

જિલ્લા.

૧. વિજયપુર જિલ્લો
૨. બેલગામ જિલ્લો
૩. ધારવાડ જિલ્લો
૪. કાનડા જિલ્લો
૫. રત્નાગિરી જિલ્લો
૬. કોલ્હાપુર જિલ્લો

મુખ્ય શહેરો.

વિજયપુર. તાલીકોટ. કલાદમ્બી,
બાગલકોટ.
બેલગામ, ગોકાક, અચણી.
ધારવાડ, હુમણી, ગદગ.
કારવાર, કુમટા, હાનાવર, ગોકર્ણ.
રત્નાગિરી, માલવણ, વેંગુર્લા.
અલીબાગ, ઉરણ, મહાડ,
માથેરાન, ચેકેલ.

ટીપ:-વિજયપુર જિલ્લાને પહેલા કલાદમ્બી જિલ્લો કહેતા હતા.

દેશીરાજ્યો.

૧. કોલ્હાપુર સંસ્થાન
૨. દક્ષિણ મરાઠા ભગીર

મુખ્ય રાજ્યો.

કોલ્હાપુર

- (૧) સાંગલી, (૨) મીરજ વડીયાખા
- (૩) મીરજ નાની શાખા.
- (૪) કુરંદવાડ વડી શાખા.
- (૫) કુરંદવાડ નાની શાખા.
- (૬) જમખંડી, (૭) મુધોળ.
- (૮) રામદુર્ગ.

૩. જત અને ડફળાપુર સંસ્થાન	જત, ડફળાપુર.
૪. સાવનુર સંસ્થાન.	સાવનુર
૫. સાવંતવાડી સંસ્થાન.	સાવંતવાડી.
૬. જંજીરા સંસ્થાન.	જંજીરા
૭. ૧૨૦] દક્ષિણ વિભાગની રેલવે પર્વત, નદી, બંદર, ધોધ. ઊના પાણીના ઝરા, જંગલો, વસ્તી, ભાષા, પેદાશ, હુન્નર, ખનીજ, નિકાસ, હવા ખાવાનાં સ્થળ ને જનતાનાં ઠેકાણાં લખો.
૮. ૧૨૦] રેલવે-વેસ્ટ ઈન્ડિયા પોર્ટુગીઝ રેલવે. લોંઢાથી માર્મો ગોવા સુધી જાય છે. પર્વત-સહ્યાદ્રિ. એ ઉત્તર દક્ષિણ આવેલો છે તેથી દક્ષિણ વિભાગના પૂર્વ ને પશ્ચિમ એમ બે ભાગ થાય છે. નદીઓ-ભીમા, કૃષ્ણા, ઘટપ્રભા, મત્તપ્રભા, તુમલદ્રા, શિરાવતી. બંદરો-અલીપાગ, રત્નાગિરિ, માત્રવેણ, વેંગુર્લા, કારવાર, અંકેલ, કુમટા, ને હોનાવર. ધોધ-ઘટપ્રભાનો ને ગેરસપ્પાનો. ઊના પાણીના ઝરા-ઢાપોલી, ખેડ, સંગમેશ્વર ને રાજપુર એ રત્નાગિરિ જિલ્લામાં છે. જંગલો-કાલાખા, રત્નાગિરિ ને બેત્રગામ જિલ્લાનું. વસ્તી-૫૦૩૧૦૦૦ માણસની છે. ભાષા મરાઠી ને કાનડી. પેદાસ-ડાંગર, નાળિયેર, સોપારી, કઠોળ, જીરૂ, બાજરી, ઘઉં, કપાસ, તેલીબીયાં, એલચી. હુન્નર-કાથાનાં દોરડાં વણવાનો, સાદડી ગુંથવાનો, કાચની બેંચડી બનાવવાનો, દેશી કાપડ વણવાનો તથા તેલ કાઢવાનો. ખનીજ-સોનું, રૂપું લોહું, તાંબું. નિકાસ-ચોખા, રૂ, સાગ, નાળિયેર, કાપરેલ, મીકું, સુખડ.

હવા ખાવાનાં ઠેકાણાં-માથેરાન. જવાનાં ઠેકાણાં-
ગોકર્ણ.

- સ. ૧૨૧] દક્ષિણ વિભાગના મુખ્ય શહેરો પ્રખ્યાતિ સાથે લખેા.
જ. ૧૨૧] વિજયપુર-મુસલમાનની રાજધાનીનું શહેર હતું. રાજ્યે જોવા
લાયક છે. આ રાજ્યનો ધુમટ પૃથ્વીપર મોટામાં મોટો છે.
તાલીકોટ-ઐતિહાસિક શહેર છે. અહીં આ દક્ષિણના
મુસલમાન પાદશાહે વિજયનગરના હિંદુરાજને હરાવ્યો
હતો. બેસગામ-એનું નામ વેણુગામ છે કારણ કે અહીં
વેણુ=વાંસ બહુ થાય છે. દક્ષિણ વિભાગની રાજધાનીનું
શહેર છે. એમાં કમિશનર રહે છે એમાં લશ્કરની છાવણી
છે. ગોકાક-રમકડાં વખણાય છે. અથણી-અહીંથી ઘટ-
પ્રભાનો ધોધ જોવા જવાય છે. અહીંથી ધાબળા ને સુરોખાર
બહારગામ જાય છે. અને ડાંગર નાગિએર ને માછલાં આવે છે.
ધારવાડ-એ શહેરનો કિલ્લો ધાર રાવે બાંધાયો હતો.
રના વેપારનું મથક છે. હુબળી-સુતરાઉ ને રેશમી કાપડ,
તાબાનાં વાસણ, અનાજ અને મીઠાના વેપારનું મથક છે.
કારવાર-ઝલાકામાં ત્રીજા નંબરનું બંદર છે. હોનાવર-
એ બંદર છે અહીંથી ગેરસખાનો ધોધ જોવા જવાય છે.
ગોકર્ણ-જવાનું ઠેકાણું છે. શિવે રાવણને જે બાણ આપ્યું
હતું તે આ શહેરમાં છે. રત્નાગિરિ-બંદર છે. માલવણ-
એ બંદર છે. આ બંદરમાંના એક ખેટપર સિંહદ્રમ નામનો
એક મોટો કિલ્લો હતો, એમાં દરીઆમાં લૂટકરનારા(ચાંચીઆ)
રહેતા હતા. વેંગુર્લા-બંદર છે. અહીં કાળુ બહુ થાય છે.

બેલગામનો બધો માલ આ બંદરેથી બહાર ગામ જાય છે. અહીંબાગ-અહીં મુસલમાને ધણા કુવા બંધાવી આપેલા તે પરથી એ નામ પડ્યું. એ બંદર છે. ઉરણુ-અહીં દારૂ ગાળવાની ભટ્ટીઓ છે. મહાડ-બૈાદ લોકોની જોવા લાયક ગુફા અહીંથી થોડે દૂર છે. માથેરાન-સલાદ્રમાં હવા ખાવાનું સ્થળ છે. નેરળ સ્ટેશનેથી રેલવે રસ્તે જવાય છે. ચેડિશ્વ-એનું નામ ચંપાવતી અને રેવતી ક્ષેત્ર છે. અહીંના ચેરલી પાન ગુજરાતમાં આવે છે. અહીં રેશમી કાપડ બને છે. કોલહાપુર-શિવાજીના વંશની શાખાનું રાજ્ય છે. પોલિટિકલ એજન્ટ અહીં રહે છે. મીરજ-એમાં સારંગી ને તંબુરા સારા બને છે. શીરહટ્ટી-સાંગલી સંસ્થાનનું ગામ ધારવાડ જિલ્લામાં તુંગભદ્રાને કાંઠે છે. સાવનુર-મુસલમાની સંસ્થાન ધારવાડ જિલ્લામાં છે. એના પોલિટિકલ એજન્ટ ધારવાડના કલેક્ટર છે. સાંવતવાડી-ફોડ સાવંતે આ શહેર વસાવ્યું. હતું એને વાડી પણ કહે છે. જંજીરા-જંજીરાખાદના સીધીનું રાજ્ય છે. જંજીરા (ટાપુ) પરથી જંજીરા નામ પડ્યું છે. એમાં સીધીની વસ્તી છે. ગોવા (પાંજિમ)-પોર્ટુગીઝની રાજધાનીનું શહેર તથા બંદર છે. પોર્ટુગીઝનો ગવર્નર જનરલ અહીં રહે છે.

સ. ૧૨૨] કયા વિભાગમાં એત્રથી, સોપાની ખરી, કાજુ ને કે કમ થાય છે. જ. ૧૨૨] દક્ષિણ વિભાગમાં.

સ. ૧૨૩] દક્ષિણ વિભાગમાં કયો પાક વધારે થાય છે? જ. ૧૨૩] ડાંગર

સ. ૧૨૪] સ્લેટના પથર ક્યાંથી નીકળે છે? જ. બેલગામ જિલ્લામાંથી.
 સ. ૧૨૫] કીમતી ખનીજો ક્યા જિલ્લામાંથી નીકળે છે? જ. ધારવાડ,
 સ. ૧૨૬] સાંગલી સંસ્થાનનું મંગળવેદા, અને શીરહટ્ટી ક્યાં છે?
 જ. ૧૨૬] મંગળવેદા શોલાપુરની દક્ષિણે અને શીરહટ્ટી ધારવાડ
 જિલ્લામાં છે.

સ. ૧૨] શિવાજીના વંશજોનું રાજ્ય હાલમાં ક્યાં છે ?
 જ. ૧૨૭] કોલ્હાપુરમાં.

પરચુરાણ પ્રશ્નોત્તર.

સ. ૧૨૮] ક્યા ક્યા જિલ્લાના કલેક્ટરો પોલિટિકલ એજન્ટ છે તે તેમના
 રાજ્યામાં ક્યાં ક્યા રાજ્યો છે ? જ. ૧૨૮].

જિલ્લાના કલેક્ટર	પોલિટિકલ એજન્ટ	જિલ્લાના કલેક્ટર	પોલિટિકલ એજન્ટ
સુરત	સુન્ત એજન્સિ.	સતારા	આંધ ને ફલટણ
ગે	મંગળા સંસ્થાન.	શોલાપુર	અક્કલકોટ સંસ્થાન
પંચમહાલ	કેવાડ હ. એજન્સિ.	વિજાપુર	જત ને કુળાપુર
આણં	જવાર સંસ્થાન	ધારવાડ	સાવનુર સંસ્થાન
સુરત	અં પુર સંસ્થાન	કોલાપા	જંજીરા
પાંચ	આનદેશ મહાસીપરગણાં	કોલ્હાપુરના	પોલિટિકલ
નંદી	સુરગજાનો મુલક	એજન્ટ-દક્ષિણ મરાઠા	જાગીરના
પુના	બેર સંસ્થાન	પોલિટિકલ એજન્ટ છે.	

સ. ૧૨૯] ખાસ પોલિટિકલ એજન્ટો કયાં કયાં છે ?

જ. ૧૨૯] પાલણપુર એજન્સિ, મહિકાંઠા એજન્સિ, ઝાલાવાડ પ્રાંત, ગોહિલવાડ પ્રાંત, સોરઠ પ્રાંત, હાલાર પ્રાંત, કચ્છ પ્રાંત, અને ઢાલ્હાપુર સંસ્થાનમાં.

સાવંતવાડીમાં પોલિટિકલ સુપરિન્ટેન્ડન્ટ છે.

સ. ૧૩૦] સિંધ વિભાગના કયા જિલ્લામાં ડેપુટી કમિશનર છે ?

જ. ૧૩૦] સિંધનો ઉપત્રો સરકદનો મુલક, અને થરપારકર જિલ્લો.

સ. ૧૩૧] સાવંતવાડીને વાડી શા કારણથી કહેતા હશે ?

જ. ૧૩૧] એમાં વાડીનાં જેવાં ફળો જેવાં કે નાગિએર, સોપારી, ફરી, ફળાં, લીંબુ, કાબુ, ફલુસ, અને ફાકમ થાય છે માટે.

સ. ૧૩૨] ખીણ, ઉચ્ચ પ્રદેશ, ઘાટ, એજન્સિ, જંકશન, બારૂં, ગોદી, ટનલની વ્યાખ્યા આપો.

જ. ૧૩૨] ખીણ-એ પહાડ વચ્ચેની નિચાણ જગા. ઉચ્ચ પ્રદેશ-પહાડો પર આવેલો પ્રદેશ. ઘાટ-પર્વતમાંથી જવા આવવાનો રસ્તો. એજન્સિ-નાનાં દેશી રાજ્યનો જથો જંકશન-જ્યાં આગગાડીના રસ્તા મળે છે તે જગા. બારૂં-વહાણો સહીસલામત રહી શકે એવો પાણીનો ભાગ. ગોદી-આગખેટમાંથી માત્ર ચઢાવવા ઉતારવા માટે બારામાં જે બાંધકામ કરેલું તે. ટનલ-પહાડ કે જમીનની અંદર થઈને જવાય તેવો ફેરીને બનાવેલો રસ્તો.

સ. ૧૩૩] ખાલસા મુલક એટલે શું ?

જ. ૧૩૩] અંગ્રેજ સરકારની સંપૂર્ણ માલખાનો મુલક.

સ. ૧૩૪] દેશની આબાદીનો આધાર શાના ઉપર રહેલો છે ?

૫૪] એથા ધોરણનો “મુખગણિત શિક્ષક”. ચાર આના.

જ. ૧૩૪] ખેતી, ખનીજ, હુન્નર ને વેપાર.

સ. ૧૩૫] અંગ્રેજ સરકારનું પોતાનું રાજ મુંબઈ ઇલાકામાં ક્યાંક્યાં છે?

જ. ૧૩૫] બધા જિલ્લાઓમાં, અને મુંબઈ ખેટમાં.

સ. ૧૩૬] જિલ્લાઓ અને મુંબઈ ખેટ સિવાય ઇલાકાની બહાર
ગવર્નર સાહેબની સત્તા ક્યાં ક્યાં છે?

જ. ૧૩૬] અરબસ્તાનમાં એડન, પીરમ ને સોકોટ્રા.

સ. ૧૩૭] ઇલાકામાં મીઠું ક્યાં ક્યાં પકવવામાં આવે છે?

જ. ૧૩૭] કાઠિઆવાડમાં હડીયાણા, ભાવનગર તાબાનાં ગામે, ખારાધોડા,
ધરાસણા, વસઇ, ભાઈદર, માટુંગા તથા દેલાબા જિલ્લામાં.

સ. ૧૩૮] ચરોતર, કાનમ, ખારાં, ભાલ, મેવાસ, લાટ અને
નળકાઠિા ક્યાં આવ્યો?

જ. ૧૩૮] ચરોતર-ખેડા જિલ્લાનો મધ્યભાગ. કાનમ-ભરૂચ જિલ્લાનો
પૂર્વભાગ. ખારાં-ભરૂચ જિલ્લાનો પશ્ચિમ ભાગ. ભાલ-
ધોળકા તથા મંધુકા તાલુકાનો અને કાઠિઆવાડનો કેટલોક
ભાગ. મેવાસ-મહી નદીની આસપાસનો મુલક. લાટ-
મહી અને નર્મદા વચ્ચેનો મુલક. નળકાઠિા-નળ
સરોવરની આસપાસનો ભાગ.

સ. ૧૩૯] મુંબઈ ઇલાકાની છેક ઉત્તરમાં તથા છેક દક્ષિણમાં ક્યાં
વિભાગ આવ્યા?

જ. ૧૩૯] ઉત્તરમાં સિંધ વિભાગ. દક્ષિણમાં દક્ષિણ વિભાગ.

સ. ૧૪૦] ક્યા વિભાગમાં મુસલમાનની વસ્તી વધારે છે?

જ. ૧૪] સિંધ વિભાગમાં.

સ. ૧૪૧] ઉત્તર વિભાગ ને સિંધ વિભાગનો મુકાબલો કરો.

જ. ૧૪૧] ઉત્તર વિભાગ.

૧. ૧ ગણો.
૨. પશ્ચિમમાં અરબી સમુદ્ર
૩. વરસાદ વધારેને તાપ ઓછો
૪. હવા ભેજવાળી
૫. ઇમારતી લાકડું થાય છે.
૬. ગુજરાતી ભાષા
૭. હિંદુની વસ્તી વધારે
૮. વસ્તી વધારે
૯. પૂર્વ ભાગમાં કુંભરો
૧૦. ઢાળ પશ્ચિમનો
૧૧. ધરોપર નળીઆં

સિંધ વિભાગ.

- સાડા ત્રણ ગણો
- પશ્ચિમમાં હાશ પર્વત
- વરસાદ ઓછો ને તાપ વધારે
- હવા ગરમ
- ઇમારતી લાકડું થતું નથી
- સિંધી ને બલુચી ભાષા
- મુસલમાનની વસ્તી વધારે
- વસ્તી ઓછી
- પૂર્વ ભાગમાં રણ
- ઢાળ દક્ષિણનો
- ધરો પર ધાળાં

સ. ૧૪૨] થાણા જિલ્લો ઉત્તર વિભાગના ખીજ જિલ્લાઓથી કઇ કઇ બાબતમાં ભૂદો પડે છે.

જ. ૧૪૨] (૧) ગુજરાતમાં ગુજરાતી ભાષા બોલાય છે. ત્યારે થાણામાં મરાઠી ભાષા બોલાય છે. (૨) ગુજરાતના બ્રાહ્મણો આદિત્ય કહેવાય છે. ત્યારે થાણાના બ્રાહ્મણો ચિત્રપાવન (કાકણરથ) કહેવાય છે. (૩) ગુજરાતના જિલ્લાઓ કરતાં થાણા જિલ્લામાં ડાંગરનો પાક વધુ થાય છે. અને વરસાદ વધુ પડે છે.

સ. ૧૪૩] ગુજરાતના કયા કયા જંકડનોથી કયાં કયાં જવાય છે ?

જ. ૧૪૩] ૧. બીક્ષીમોરથી કાલા આંબા. ૨. સુરતથી અમલનેર. ૩. કોસંબાથી ઝંખવાવ. ૪. અંકલેધરથી નાદોડ ૫. ભરૂચથી જંબુસર. ૬. મીઆગામથી ડોલ.

૬] પાંચમા ધોરણનો મુખ્યગણિત શિક્ષક. ચાર આના

૭. ડભોઈથી જોડાઉંદેપુર, ૮. ડભોઈથી ચાંદોદ.
૯. ત્રિશામીત્રીથી જંબુસર ૧૦ ત્રિશામીત્રીથી ડભોઈ
૧૧. વડોદરાથી ગોધરા. ૧૨. ગોધરાથી હુણવાડા.
૧૩. ગોધરાથી દાહોદ. ૧૪. આણંદથી ગોધરા.
૧૫. પેટલાદથી ખંભાત. ૧૬. આણંદથી ગોધરા.
૧૭. આણંદથી નડિઆદ. ૧૮. નડિઆદથી કપડવંજ.
૧૯. નડિઆદથી અમદાવાદ ૨૦. અમદાવાદથી ધોળકા
૨૧. અમદાવાદથી ખેડબ્રહ્મા, ૨૨અમદાવાદથી મેસાણા
૨૩. મહેસાણાથી ખેરાળુ. ૨૪. મહેસાણાથી પાટણ.
૨૫. મહેસાણાથી પાલણપુર ૨૬. પાલણપુરથી ડીસા.
૨૭. પાલણપુરથી આબુરોડ. ૨૮. અમદાવાદથી વીરમગામ.
૨૯. વીરમગામથી ખારાધોડા. ૩૦. વીરમગામથી વઢવાણ.
૩૧. વઢવાણથી ધ્રાંગધ્રા. ૩૨. વઢવાણથી ધોળા.
૩૩. ધોળાથી ભાવનગર. ૩૪. ધોળાથી જેતલસર.
૩૫. જેતલસરથી વેરાવળ. ૩૬. જેતલસરથી પોરબંદર.
૩૭. જેતલસરથી રાજકોટ ૩૮. રાજકોટથી જામનગર.
૩૯. રાજકોટથી વાંકાનેર ૪૦. વાંકાનેરથી મોરબી
૪૧. વાંકાનેરથી વઢવાણ

હિંદુસ્તાનની સામાન્ય ભૂગોળની

મુશ્કેલીનારમાળા ચાર આના.

સર્વિ-છબ્રનલાલ મોતીરામ શાહ-શાહપોર-સુરત.

પરીક્ષામાં આવેલા પ્રશ્નો.

- સ. ૧] બૂધિર, અખાત, નદીનું મૂળ, ડેહટા, ખીણ, ટનલ, ધાટ, બદર અને બેટ એટલે શું તે સમજાવો.
- સ. ૨] નમે જે જિલ્લામાં રહેતા હો, તે જિલ્લાની સીમા, તાલુકા, મુખ્ય નદી તથા તેના પરનાં મોટાં ગામ લખો.
- સ. ૩] ગુજરાત પ્રાંતમાં આવેલાં દેશી રાજ્યો ગણાવો.
- સ. ૪] ખેડા જિલ્લાના તાલુકા, ભરૂચ જિલ્લાની નદી અને સુરત જિલ્લાનાં હવા ખાવાનાં ઠેકાણાં લખો.
- સ. ૫] તમારા જિલ્લાની ખેતીની તથા ખનીજ પેદાશ અને નિકાશ લખો.
- સ. ૬] નહેર એટલે શું? તે શા કામમાં આવે છે? તમારા મજાકામાં ક્યા ક્યાં નહેરો આવેલી છે?
- સ. ૭] નાચેતી જગાઓ શું છે? ક્યાં છે? અને શા માટે પ્રખ્યાત છે? તુળસીસ્થાન, ખંભાત, હુમણી, જ્યંઝક, ભુજ, ગેરસખા, વિજપુર, ઉમરકોટ, દારકા, શેત્રુંજી, સિંધુ, બેલગામ, અહમદનગર, સલાદિ, બોરધાટ, મદાબજેશ્વર, વસઈ.
- સ. ૮] મુંબઈ મજાકાની મુખ્ય નદીઓ લખો. તેઓ ક્યાંથી નીકળી કાને મળે છે. અને તે પર જે મોટાં શહેરો હોય તે લખો.
- સ. ૯] ગુજરાતનાં બંદરો દક્ષિણથી શરૂ કરી અનુક્રમે લખો.
- સ. ૧૦] નર્મદા, તાપી, ભીમા, સરસ્વતી ને ગોદાવરી નદી પરનાં જાત્રાનાં ઠેકાણાં લખો.
- સ. ૧૧] ઉત્તર વિભાગના જિલ્લા, એજન્સિ, તથા સંસ્થાન તેના મુખ્ય શહેરો સહીત લખો.

- . ૧૨] મુંબઈ ઇલાકાના રૂના વેપારનાં ને સરકારની જાવણીનાં મથક ગણાવેા.
- . ૧૩] માંડવી, હૈદરાબાદ, રત્નાગિરિ, પીપળનેર, મેથેરાન, ગોકર્ણ, દેવલાલી, વડોદરા, રાજકોટ, સોમનાથપાટણ, વડતાલ, બાડશુત, આણુ, કપડતંજ, ખડકી, દેવલાલી, સાંગલી, પંદરપુર, શિરાવતી, ચાંદવડ, મહી એ શું છે? ક્યાં છે? ને શાને માટે પ્રખ્યાત છે?
- . ૧૪] મુંબઈ ઇલાકાના રાજકીય ભાગ, અધિકારી તથા રાજધાની લખો.
- . ૧૫] કુદરતી ભાગે શા ઉપરથી પડે છે? મુંબઈ ઇલાકાના કુદરતી ભાગ ગણાવેા.
- . ૧૬] બંગાળના અખાતને મળનારી તથા પૂર્વથી પશ્ચિમમાં વહેનારી નદી લખો.
- . ૧૭] ડાંગર, તમાકુ, મીઠું, મકાઈ, નાગિએર, મહુડા, ધઉ તથા કપાસ મુંબઈ ઇલાકામાં ક્યાં ક્યાં થાય છે?
- . ૧૮] મુંબઈ ઇલાકામાંથી દેશાવર જતી તથા પરદેશથી આવતી પાંચ પાંચ મુખ્ય વેપારની જણાવેા લખો.
- . ૧૯] એક વહાણ કરાંચીથી કિનારે કિનારે કારવાર જાય છે. તે રસ્તામાં જે જે બંદરો, નદીનાં મુખો તથા એટ આવે તે અનુક્રમે લખો.
- . ૨૦] ઇલાકામાં વસ્તી વધારે છે છતાં એટાં સહેરો થોડાં હોવાનું કારણ શું?
- . ૨૧] કાઠિયાવાડની તથા કાકણની નદીઓ નાની કેમ છે તેનું કારણ સમજાવેા.

ચોથા ધોરણ માટે ચોથીના અર્થ. સાડાસાત આના. [૫૯

સ. ૨૨] મુંબઈ ઇલાકામાં એવો કયો વિભાગ છે કે જ્યાં ખેતી

ખીસકુલ થતી નથી ?

સ. ૨૩] દેશની આગાહીનો આધાર કઈ કઈ બાબત પર છે ?

સ. ૨૪] ખાસસા મુશ્કેલી એટલે શું ? સંસ્થાન એટલે શું ?

સ. ૨૫] નીચેની જગાઓ નકશામાં જતાવો તે જાને માટે પ્રખ્યાત છે તે કહો. અહમદનગર, ચેલિશ, વસઇ, ભુસાવળ, કપડવંજ, ગોવા, વલસાડ, સિરાવતી, સેવાન, ડીસા, ગોધરા, મહાબળેશ્વર, વાંદરા, ગદડા, હોનાવર, દીવ, ભાવનગર, ઇડર, સુરત, નંદરમાર, પ.ચિતાણા, રાજકોટ, જેડાકાખાદ, એડન, એલમામ, પુના, શોલાપુર, ભુનાગઢ, ચાંપાનેર, નાસિક, બનાસ, સાષ્ટી, પેરિમ, કપરામાસ, વેંગુર્લા, ઉરણ, જાનોલી, ગોલકુર્ણુ, કુબળી, સોફોટ્રા, ચણધાટ, ઇમતપુરી, મનમાડ, ઘોંડ, -અને લોંહા.

સ. ૨૬] સિંધ કરતાં ગુજરાતમાં નદીઓ વધારે છે તેનાં કારણ સમજાવો.

સ. ૨૭] કરાંચીથી આગગાડીમાં મુંબઈ જતાં કયાં કયાં મોટાં સ્ટેશનો આવશે ?

સ. ૨૮] ઇલાકાનો રાજવહીવટ સમજાવો.

સ. ૨૯] કયા કયા જિલ્લાના કલેક્ટર પોલિટિકલ એજન્ટ છે ?

સ. ૩૦] ઇલાકામાં આવેલા મુસલમાની રાજ્યતથા જત્રાનાં ઠેકાણાં લખો.

સ. ૩૧] મુંબઈ ઇલાકામાં ખાસ જોવા લાયક જગાઓ મળ્યાવો.

સ. ૩૨] મુંબઈ ઇલાકાના નકશાના ખોખામાં નીચેની જગાઓ પુરો. નવસારી, ખંભાત, ધંધુકા, વઢવાણ, વીરમગામ, સુરત.

૬૦] એથી ચોપડીનો “ડિક્ટેશન શિક્ષક”. ચાર આના.

- જાફરાબાદ, ખર્ડા, જળગામ, અથણી, બેલગામ, પુના, કરાંચી, અમદાવાદ, માંઝ (રાસમુરારી), વડોદરા, ભુજ, માંડવી, રત્નાગિરિ, કારવાર, રાજકોટ, પાંચલુપુર, વસઈ, સિક્કપુર, હૈદરાબાદ, કોલ્હાપુર, વલસાડ, કલ્યાણ, ઇગતપુરી, મનમાડ, લોંઠા, ગોવા, પારનેરા, ખારાત્રોડા, બહુધાન, હાહોદ, લસુંદ્રા, હૈદરાબાદ, નાશિક, નવાનગર, માથેરાન, ડાંકોર, સ. ૨૩] કાઠિયાવાડના પ્રાંતોનાં નામ, અધિકારી તથા તેના મુકામ અને દરેક પ્રાંતોમાં આવેલા મુખ્ય રાજ્ય લખો.
- સ. ૩૪] મુંબઈથી કરાંચી કયે કયે માર્ગે જઈ શકાય ?
- સ. ૩૫] ગુજરાતમાં આવેલાં રેલવેનાં જંકશન લખો.
- સ. ૩૬] ઇલાકામાં વધારેમાં વધારે તાપ તથા વરસાદ ક્યાં પડે છે ?
- સ. ૩૭] કોંકણમાં વધારે વરસાદ પડવાનું અને સત્યાદિતી પૂર્વમાં ઓછો પડવાનું કારણ સમજાવો.
- સ. ૩૮] મુંબઈ ઇલાકામાં મોટામાં મોટો પર્વત, નદી, દેશીરાજ્ય, વિભાગ, બેટ, શહેર, ને બંદર લખો.
- સ. ૩૯] મધ્ય વિભાગ તથા દક્ષિણ વિભાગનાં દેશી રાજ્યો લખો.
- સ. ૪૦] થાણા ને કાલાબા જિલ્લા કઈ કઈ રીતે મળતા છે ?
- સ. ૪૧] સિંધમાં ડેપુટી કમિશનરો કેટલા છે ને તેમના તાબામાં કયા કયા જિલ્લા છે ? તમારા ઇલાકામાં નોન રેગ્યુલેશન પ્રાંત કયો છે ?
- સ. ૪૨] નીચેના સ્થળો નક્કશામાં બતાવો તથા નામ પડવાના કારણ લખો. ભુજ, ભુનામદ, લડચ, બેલગામ, કાઠિયાવાડ, સિંધ જોકેકાબાદ, મહેસૂલાવાદ, અમદાવાદ, અમનગર, અલીબાગ,

- સતારા, સુરત, ભાડબુત, બહુધાન, સિદ્ધપુર, જંજીરા, નાશક, દીવ.
- સ. ૪૩] સિંધ વિભાગના જિલ્લા, ઉત્તર વિભાગની નદી, મધ્ય વિભાગના દેશીરાજ્યો અને દક્ષિણ વિભાગના અંદરો લખો.
- સ. ૪૪] અ.-મુંબઈ ઇલાકાની ભૂતળ રચના અને હવાની લોકો પર શું અસર થયેલી છે? બ.-પાકપર શું અસર થયેલી છે?
- સ. ૪૫] સિંધુ, નર્મદા, તાપી, મહી અને ગોદાવરી નદીની લંબાઈ સ્કેલથી ભરીને કહો.
- સ. ૪૬] સિંધુ નદીને વિષે શું જાણવા જેવી વાત છે?
- સ. ૪૭] મુંબઈ ઇલાકામાં કાપડની મીલો કયા કયા શહેરોમાં છે?
- સ. ૪૮] કયા કયા વિભાગમાંથી કામતી ધાતુઓ નાંકળે છે?
- સ. ૪૯] તમારા વિભાગમાં કયા કયા જિલ્લા આવ્યા? અને તેઓ તમારા જિલ્લાથી કઈ દિશામાં છે?
- સ. ૫૦] કરાંચી, જેડાકાવાદ, પુના, ખેડગામ, ધુળીઆ, વડોદરા, કેલ્હાપુર, અહમદનગર, રાજકોટ, અમદાવાદ, શોલાપુર, બાર્ડી, ગોધરા, રત્નાગિરિ, મુંબઈ, ભુસાવળ, મહાબળેશ્વર. હુમણી એ સુરતથી કઈ દિશામાં છે?
- સ. ૫૧] સુરત કરતાં અમદાવાદમાં તાપ તથા ટાંઢ વધારે પડવાનું કારણ શું?
- સ. ૫૨] દક્ષિણ વિભાગમાં તથા સિંધ વિભાગમાં મુસલમાની રાજ્ય કયું છે?
- સ. ૫૩] ડીસા ને રાધનપુર એ બેમાં કયું શહેર હિંચી જગાપર છે? અને તે તમે શા આધારે કહો છો.
- સ. ૫૪] મુંબઈ ઇલાકામાં મુખ્ય અમલદારો કયા કયા છે? તમારા પ્રાંતનાં મુખ્ય અમલદારો તથા તેમનાં કામ લખો.

૬૨] ચોથી ચોપડીનો “ ડિક્ટેશન શિક્ષક ” ચાર આના.

સ. ૫૫] મુંબઈ ઇલાકાના કયા શહેરમાં વસ્તી સૌથી વધારે છે ? અને
એ ઉપરથી તમે શું અનુમાન કરો છો ?

સ. ૫૬] કાંઠાના લોકોનો મુખ્ય ધંધો કયો છે ?

સ. ૫૭] કયો વિભાગ દરીઆ પાસે નથી ?

સ. ૫૮] નીચેની જગાઓ શા માટે પ્રખ્યાત છે તે કહો . પુના,
વડોદરા, રાધનપુર, વડતાલ, હુમલી, ધુળીઆ, કરાંચી,
દારકા, બેલગામ, પંઠરપુર, આણંદ, કલ્યાણ, ધારવાડ, ગોકર્ણ.

સ. ૫૯] નદી અને અખાત નકશામાં કયાંથી ખતાવવાનું શરૂ કરશો ?

સ. ૬૦] મહાખજેશ્વર જવું હોય તો કો રેલ્વે ઉતરવું ? મથેરાન
જવું હોય તો કયા રેલ્વેને ઉતરવું ?

સ. ૬૧] મુંબઈ સરકાર કોને કહે છે ? તમારા જિલ્લાના કલેક્ટરનું
નામ શું ?

સ. ૬૨] ઉત્તર વિભાગ ને ગુજરાત પ્રાંતનો તફાવત લખો.

સ. ૬૩] સિંધના કયા કયા ભાગની હવા રોગિષ્ટ છે ?

સ. ૬૪] ઉત્તર વિભાગના કયા ભાગની હવા રોગિષ્ટ છે ?

સ. ૬૫] ઉત્તર વિભાગના જિલ્લાઓથી થાણા જિલ્લો કઈ કઈ
ખાખતમાં જુદો પડે છે ?

સ. ૬૬] સિંધમાં વરસાદ ઓછો પડે છે જ્યાં પાક સારો થવાનાં
દારણ લખો.

સ. ૬૭] કંથકોટ, પાટણ, અપદાવાદ, ચાંપાનેર, ઘોઝકા, પાવાગઢ,
જુનાગઢ, વીરમગામ, ધંધુકા, ખડી, સોમનાથ પાટણ, દારકા,
સિદ્ધપુર, મત્રાવ, એ ઇતિહાસમાં શા માટે પ્રખ્યાત છે ?

- સ. ૬૮] ઝ. દરીઆ કિનારે આવેલા જિલ્લા મળ્યાવે. વ. દરીઆ કિનારે શાનો પાક વધારે થાય છે ?
- સ. ૬૯] મુંબઈ ઇલાકામાં આવેલા સ્વતંત્ર રાજ્ય લખો.
- સ. ૭૦] સાપની વસ્તી ક્યા ક્યા જિલ્લામાં વધારે છે ?
- સ. ૭૧] ઉત્તર વિભાગનો અને સિંધ વિભાગનો મુકાબલો કરો.
- સ. ૭૨] ક્યા ક્યા જિલ્લાના કલેક્ટરો પોલિટિકલ એજન્ટ નથી ?
- સ. ૭૩] મુંબઈ ઇલાકામાં આવેલાં દેશી રાજ્યો વિભાગવાર લખો.
- સ. ૭૪] કઈ કઈ એજન્સિઓમાં ખાસ પોલિટિકલ એજન્ટો છે ?
- સ. ૭૫] મુંબઈ ઇલાકાની છેક ઉત્તરમાં કયું શહેર છે તે તેને વિશે જાણવા લાયક શું છે ?
- સ. ૭૬] ઇલાકામાંની ચમત્કારી જગાઓ લખો.
- સ. ૭૭] નર્મદા કિનારે ગાયકવાડી રાજ્યમાં કયું જાત્રાનું ઠેકાણું છે ?
- સ. ૭૮] ગાયકવાડી રાજ્યનાં જાત્રાનાં ઠેકાણા લખો.
- સ. ૭૯] મેંગેરીઝ, સોનું, આરસ, અકીક, પથરા, મીઠું, મુંબઈ ઇલાકામાં ક્યાં ક્યાં નીકળે છે ?
- સ. ૮૦] ઉત્તર વિભાગમાં ઘાડી વસ્તીવાળો કયો જિલ્લો છે ?
- સ. ૮૧] મુંબઈથી સુરત, અમદાવાદ, કરાંચી, બુસાવળ, રાજકોટ, જેઠાઠાવાદ, પુતા, શોલાપુર, વારવાડ, અદમદનગર કઈ દિશામાં છે તે કટલા માત્રા દૂર છે તે અંશરે કહો અને રેલ્વેથી ભરીને ખાતરી કરી આપો.
- સ. ૮૨] મુંબઈ ઇલાકાની છેક ઉત્તરમાં તથા દક્ષિણમાં ક્યા જિલ્લા છે ?

૬૪] ચોથી ચોપડીનો “ડિક્ટેશન શિક્ષક”. ચાર આન

સ. ૮૩] નીચેની જગાઓ શું છે? ક્યાં છે? શાને માટે પ્રખ્યાત છે તે કહો અને નકશામાં બતાવો. અમદાવાદ, અહમદનગર, અથણી, અલીબાગ, અમલનેર, અંકલ, અંકલેશ્વર, અજિંટા, આશુ, આરા-સુર, ઇંગતપુરી, ઉદવાડા, ઉમરકોટ, કચ્છ, કલ્યાણ, કલાદમી, કરોંચી, કપડવંજ, કાઠિઆવાડ, કારવાર, કુમટે, કોંકણ, કોલાખા, કોલ્હાપુર, કૃષ્ણા, ખડકી, ખેડા, ખેરપુર, ગીરનાર, ગીર, ગેરસખા, ગોકાક, ગોકર્ણ, ગોદાવરી, ગોવા, ગોંડળ, ઘટપ્રભા, ધારાપુરી, ચાંદોદ, છાટા-ઉદેપુર, જવાર, જમખંડી, જળગામ, જગતપોઈટ, જામનગર, જાફરા-ખાદ, જુનાગઢ, જેકોકાખાદ, ઝાલોદ, ઠકા, ડીસા, ઢાઢર, તાપી, તાલી-કોટ, તુગલકા, થરપારકર, થળધાટ, થાણા, દમણ, દાહોદ, દાપોલી, દીવ, દેવલાલી, દારકા, ધરમપુર, ધુળીઆ, ધોળેરા, ધોળકા, ધોંડ, નવસારી, નડિઆદ, નવાનગર, નર્મદા, નવીખંદર, નંદરખાર, નાંદોદ, પશ્ચિમધાટ, પાટણ, પાલણપુર, પાવાગઢ, પાણિતણ, પોરખંદર, પંઢરપુર, પ્રજાસપાટણ, ખનાસ, ખલુધાન, ખાલાચડી, ખાસી, ખેલ-ગામ, ખેરધાટ, ખેરીવણી, ભરૂચ, ભાદર, ભાવનગર, ભીમા, ભુસા-વળ, ભુજ, મહાખજેશ્વર, મનવાડ, મહી, માલવેણ, મેથેરાન, મહેમદા-વાદ, માંડવી, મુંખઝ, મોરખી, રતનામિરિ, રાજકોટ, રાધનપુર, રાજપુર, લે.ણાવળી, લોંદા, લુણાવાડા, વસઈ, વલસાડ, વડતાલ, વડોદરા, વેરાવળ, વિઝનપુર, વીરમગામ, વેંગુલી, વાંદરા, શાહખંદર, શિકરપુર, શિરાવતી, શુકલતીર્થ, શેત્રુંજે, શોલાપુર, સતારા, સરસ્વતી, સંગમેશ્વર, સકકર, સલ્યાદ્રિ, સાવનુર, સાતપુડા, સામરમતી, સાષ્ટી, સિજર, સિદ્ધપુર, સુરત, સિંધ, સિંધુ, સોમનાથપાટણ, હાલા, હુમલી, હેઘળાદ, હોનાવર. [સમાપ્ત.]

—: અર્થાત્ બહાર ન પડેલાં એવાં પુસ્તકો :-

બીજા ધોરણની સુધિ જ્ઞાનની; પ્રશ્નોત્તરમાળા ત્રણ આબો
બીજા ધોરણ માટે અંગ્રગણિતનાં મનોચત્ર પાંચ

— ૧૨ ના ગુણોત્તરની સંપૂર્ણ નોંધ સાથે —
ચોથા ધોરણનો 'મુખગણિત શિક્ષક' ચાર આબો

ચોથી ચોપડીના ડિક્ટેશન શિક્ષક ચાર આબો

હિંદુસ્તાનની સાઠ ભૂગોળની
ગુજરાતની સાઠ ભૂગોળની } પ્રશ્નોત્તરમાળા ચાર આબો
ત્રણ આબો

‘ ડિક્ટેશન શિક્ષક ’ માં શું શું છે !!

૧] પાઠવાર અઘરા શબ્દો.

૨] ભેડણીના એકજ સરખા નિચમવાળા શબ્દો

૩] કઠિન મળતા શબ્દોની તારવણી.

૪] ભેડાક્ષર. ૫] મળતા ભેડાક્ષર.

૬] પરીક્ષાના ડિક્ટેશનમાં આવનાર શબ્દો.

બાળપોથીથી પાંચમી ચોપડી સુધીનો

“ડિક્ટેશન શિક્ષક” તૈયાર છે.

છગનલાલ મોતીરામ શાહ, શાહપુર-મુસ્સા

